

UNIVERZITET U SARAJEVU
FAKULTET POLITIČKIH NAUKA

**KOMPARACIJA GRADSKOG NAČINA ŽIVOTA SARAJEVO, BiH –
ST. LOUIS, SAD**

ZAVRŠNI RAD

Mentorica:
Prof.dr. Čamo Merima

Kandidat:
Delić Šerif

Sarajevo, juli 2021. godine

**UNIVERZITET U SARAJEVU
FAKULTET POLITIČKIH NAUKA**

**KOMPARACIJA GRADSKOG NAČINA ŽIVOTA SARAJEVO, BiH –
ST. LOUIS, SAD**

ZAVRŠNI RAD

Odsjek za Sociologiju

Smjer Sociologija

Datum prijave teme: 18. juni 2021. godine

Članovi komisije za odbranu završnog rada:

Predsjednik: prof. dr. Mirza Emirhafizović

Mentor: prof. dr. Merima Čamo

Član: doc. dr. Amer Osmić

Zamjenik člana: prof. dr. Dželal Ibraković

Datum odbrane završnog rada: 19. juli 2021. godine

Sarajevo, juli 2021. godine

SADRŽAJ:

SAŽETAK/SUMMARY.....	3
UVOD.....	5
1. GRADSKI NAČIN ŽIVOTA U GRADU SARAJEVO.....	9
1.1. NASTANAK I HISTORIJSKI RAZVOJ GRADA SARAJEVA.....	9
1.2. DEMOGRAFSKA STRUKTURA GRADA SARAJEVA.....	18
1.3. TRADICIONALNI I KULTURNI ASPEKTI GRADSKOG NAČINA ŽIVOTA SARAJEVA.....	21
1.4. RELIGIJSKI UTJECAJ NA GRADSKI NAČIN ŽIVOTA GRADA SARAJEVA.....	28
2. GRADSKI NAČIN ŽIVOTA U GRADU ST. LOUIS.....	31
2.1. NASTANAK I HISTORIJSKI RAZVOJ GRADA ST. LOUIS.....	31
2.2. DEMOGRAFSKA STRUKTURA GRADA ST. LOUIS.....	36
2.3. TRADICIONALNI I KULTURNI ASPEKTI GRADSKOG NAČINA ŽIVOTA ST. LOUIS.....	40
2.4. RELIGIJSKI UTJECAJ NA GRADSKI NAČIN ŽIVOTA GRADA ST. LOUIS.....	43
3. KOMPARACIJA GRADSKOG NAČINA ŽIVOTA SARAJEVO, BIH – ST. LOUIS, SAD.....	45
3.1. OSNOVNI POKAZATELJI, SLIČNOSTI I RAZLIKE U GRADSKOM NAČINU ŽIVOTA.....	45
4. NOVA SVAKODNEVNICA I GRADSKI NAČIN ŽIVOTA POD UTICAJEM POSLJEDICA COVID-19 ZARAZNE BOLESTI.....	50
ZAKLJUČAK	55
LITERATURA.....	55
POPIS SLIKA.....	59
POPIS TABELA.....	61

SAŽETAK

Gradski način života pitanje je koje je izrazito zanimljivo i značajno za izučavanje, jer se pomoću njega najbolje može spoznati realno stanje svakodnevnice unutar jedne društvene i teritorijalno-političke zajednice. U ovom radu bit će obrađeno, a kasnije i komparirano pitanje gradskog načina života u gradovima Sarajevo, BiH i St. Louis, SAD. U tom smislu bit će predstavljen njihov nastanak i historijski razvoj, a u skladu sa njim bit će predstavljene i kulturne, tradicionalne i religijske postavke na kojima se svakodnevni život njihovog stanovništva temelji.

Iako se može činiti suprotnim, ovi gradovi međusobno imaju više od jedne poveznice, te kako se kroz rad bude dublje i preciznije ulazilo u analizu njihovog gradskog načina života, uvidjet će se kako oni i nisu toliko različiti. Multikulturalnost, mješovita struktura stanovništva, ali i slični uslovi nastanka ovih gradova, povezuju ih u jednom širem smislu, upravo kroz gradski način života. Iako se danas ovi gradovi neuporedivo razlikuju po stepenu razvoja, tehnološkim i industrijskim dostignućima, ekonomskoj jačini i privrednim potencijalima, oni ipak imaju pojedina iznenađujuća zajednička obilježja, o kojima će svakako biti riječi u ovom završnom radu.

SUMMARY

The urban way of life is an issue that is extremely interesting and important to study. It is the best indicator in realizing the true state of everyday life within a social and territorial-political community. This paper will deal with the issue of the urban way of life in cities of Sarajevo, Bosnia and Herzegovina, and Saint Louis, United States of America, which will further compare the two. In this sense, it will present the origin and the historical development of these cities, and in accordance with it, the cultural, traditional and religious factors which influence the every day life.

Sarajevo and Saint Louis are linked in more than one way, and as the reasearch goes deeper and more accurately into the analysis of their urban way of life, the differences become obscure. Multiculturalism, mixed population structure, as well as similarities in conditions of origin in these cities make a broader connection, precisely through the urban way of life. Although today these cities differ incomparably on a developmental level, technological and industrial achievements, economic strength and potentials, common features still exist, which will be certainly discussed in this final paper.

UVOD

Ljudi čine gradski način života. Gradski način života izazov je koji se sa sociološkog aspekta već relativno dugo izučava, te kao takav predstavlja jedan važan dio razumijevanja svake pojedinačne zajednice i kulture. Upravo u tome se i ogleda značaj izučavanja gradskog načina života, jer se kroz njegovo istraživanje i izučavanje dolazi do mnogobrojnih spoznaja o historiji, tradiciji, kulturi, religijama i navikama savremenog grada, odnosno društva koje u njemu takvom obitava i djeluje. Naravno, svakodnevica, gradski način života — *urbanitet*, koliko god da su istraživani i sociološki obrađeni pojmovi i dalje zahtijevaju pozornost i pažnju istraživača i teoretičara i to iz dva jednostavna razloga. Prvenstveno, potreba za istraživanjem ovih fenomena postoji zbog toga što se njihovo definiranje i određivanje pojma u teoriji nikada nije u cjelosti izmirilo, te se kao takvo unificiralo u jednoznačnu ideju, već upravo suprotno tome, ovi pojmovi određeni su na mnogobrojne različite načine. Sa druge strane, tematiku gradskog načina života vrijedno je izučavati i zbog raznolikosti onoga na što se ta tematika i samo istraživanje ima odnositi. Postoji mnogo urbanih sredina, mnogo gradova koji se kao takvi nikada prije nisu obradili u kontekstu njihove svakodnevne i u kontekstu njihovog gradskog načina života. Ako jesu, onda je to bilo u urboglifima i fragmentima koji nisu spojeni u cjelinu urbaniteta, bar kroz širu sociološku analizu. Upravo ovaj završni rad javlja se kao jedan primjer u kojem je takvo istraživanje obavljeno, pa se u okviru njega obrađuje pitanje gradskog načina života u dva grada – Sarajevu, BiH i Saint Louisu, SAD, odnosno konkretnije komparacija gradskog načina života u ova dva grada unatrag nekoliko decenija.

Iako na prvi pogled može izgledati kao da među ovim gradovima nema pretjerane sličnosti i povezanosti, istraživanje njihovog načina života i svakodnevne bazirano je i na iskustvenom doživljaju (i socioprostornom korištenju) i jednog i drugog grada, a razrađeno prethodnim istraživanjima i primarnim podacima dobijenih iz njih, vezanim za ove urbane jedinice. Ova tema jako je zanimljiva upravo iz razloga što na prvi pogled izgleda kao da se o njoj nema toga puno za reći, a sa druge strane, kada se počne temeljitije istraživati, veoma brzo se dolazi do zaključka da je ona itekako vrijedna istraživanja i da umnogome definiše društvenost, njenu materijalizaciju, te čovjeka kao njihovog kreatora u konkretnom u prostoru i vremenu. U tom smislu, u radu će biti obrađeno pitanje gradskog načina života oba grada pojedinačno, nakon čega će biti iskazane veze, sličnosti i razlike koje među njima postoje, a sve to u cilju što cjelovitijeg i sveobuhvatnijeg obrađivanja teme. Posebno se čini interesantnim jer se radi o gradovima na dva različita kontinenta.

U skladu sa prethodno navedenim može se odrediti i sam cilj rada, koji se odnosi na utvrđivanje temeljnih odrednica gradskog načina života u Sarajevu i St. Louisu i zatim njihovu komparaciju. U tom smislu, cilj rada je odgovoriti na sva ona pitanja koja su ključna za determiniranje stvarnog načina života u ovim gradovima, pa će samim time u radu biti riječi o historijskom razvoju ovih gradova, njihovoj strukturi, statističkim podacima, religiji i kulturi, te tradiciji koja prožima ove gradove i njihovo stanovništvo, te na kraju napraviti sistematičnu usporedbu i komparaciju istraživanih pitanja. Sve to će nas usmjeriti na posljednje dvije decenije ili prve dvije decenije novog milenija koje će u stvari biti krucijalni sociološki komparativni presjek.

Dakle, kako bi se ostvario postavljeni cilj rada, istraživanju će biti neophodno pristupiti na sistematičan način. Kako bi se mogao razumjeti način života u ova dva grada danas, neophodno je prvenstveno sagledati sve ono što se dogodilo kako bi ovi gradovi bili ono što danas jesu. Može se dakle reći kako bez istraživanja onoga što se desilo u prošlosti ovih gradova, ne možemo ni razumjeti njihovu sadašnjost. Zbog toga istraživanje svakodnevnice, urbaniteta i načina života zahtijeva prvenstveno istraživanje historije, kulture, tradicije i religije, zahtijeva poznavanje demografije i događaja koji su oblikovali sadašnjost. Bez toga je nemoguće istraživati ono što danas jeste. U radu će naravno biti obrađeno i pitanje svakodnevnice, odnosno načina života u ovim gradovima nakon pojave korona virusa, pa će u tom smislu biti također izvršena i predstavljena jedna analiza načina na koji se reagovalo na COVID-19 zaraznu bolest u ova dva grada. To će također pružiti jako kvalitetan okvir za neka buduća istraživanja koja bi se ovom tematikom htjela konkretnije i ozbiljnije pozabaviti.

Kako je prethodno teorijski elaborirano u radu će se problemsko pitanje prvenstveno obraditi u odnosu na grad Sarajevo, a zatim u odnosu na grad St. Louis, nakon čega će se stvoriti okvir na osnovu kojeg će biti moguće i realno uraditi komparaciju gradskog načina života u dva grada, te će se moći udovoljiti postavljenom cilju istraživanja.

Problemsko pitanje koje se kao takvo javlja u ovom završnom radu je: “Kakav je gradski način života u Sarajevu, a kakav u St. Louisu, te kakve su sličnosti i razlike koje postoje među ova dva grada i dva načina života?”

Prethodno navedeno problemsko pitanje javlja se kao temeljno, odnosno centralno problemsko pitanje završnog rada. U odnosu na njega, u samom istraživanju može se postaviti nekoliko zasebnih istraživačkih pitanja pomoću kojih će se pomoći dati odgovor na centralno problemsko pitanje, a to su:

- *Kakav je gradski način života u Sarajevu / St. Louisu?*
- *Koji su to historijski aspekti i događaji koji su najviše uticali na današnju svakodnevnicu grada Sarajeva / St. Louisa?*
- *Koje su to osnovne kulturne i tradicionalne odrednice koje su utjecale na današnji način života u gradu Sarajevo / St. Louis?*
- *Kakva je demografska i religijska struktura grada Sarajeva / St. Louisa?*
- *Koje su sličnosti koje se najviše ističu u vezi sa gradskim načinom života u gradu Sarajevu i gradu St. Louisu?*
- *Koje su razlike koje se najviše ističu u vezi sa gradskim načinom života u gradu Sarajevu i gradu St. Louisu?*
- *Koje su razlike ili sličnosti vezane za tehnologizaciju svakodnevnice?*
- *Kako se gradski način života promijenio pojavom zarazne bolesti COVID-19 u Sarajevu / St. Louisu?*

U skladu sa prethodno navedenim, može se zaključiti kako se davanjem odgovora na postavljena sporedna istraživačka pitanja zapravo daje odgovor i na centralno problemsko pitanje koje je kao takvo postavljeno u ovom završnom radu. Nakon što se na njega odgovori, cilj istraživanja je zadovoljen, te se može reći da je tematika ovog završnog rada temeljito i sveobuhvatno obrađena.

Preliminarni sadržaj rada obuhvata poglavlja uz pomoć kojih se postavljena tema završnog rada konkretizuje i istražuje na sveobuhvatan i cjelovit način. Kako je već o tome bilo i govora prethodno, kada se u istraživačkom radu kao tema javi komparacija među određenim pojmovima ili pojavama, neophodno je te pojmove ili pojave prethodno analizirati i istražiti samostalno, kako bi se mogla uopće i izvršiti komparacija među njima. Tako je i za ovaj rad jako bitno da se pitanje gradskog načina života istraži prvenstveno u istraživanim gradovima, a da se zatim izvrši komparacija podataka i zaključaka koji su prethodno doneseni. U skladu sa time, ovaj završni rad sastojat će se od četiri osnovna naslova (uz eventualne razrađujuće podnaslove tokom istraživačkog rada) i to:

1. Gradski način života u gradu Sarajevo
2. Gradski način života u gradu St. Louis
3. Komparacija gradskog načina života Sarajevo – St. Louis
4. Gradski način života za vrijeme pandemije COVID-19

Prvi dio rada, kao što mu to i sam naslov kaže, bavit će se istraživanjem gradskog načina života u gradu Sarajevu. U tom smislu, ova cjelina sastojat će se i od nekoliko podnaslova, kako bi se pitanje gradskog načina života moglo obraditi na najkvalitetniji mogući način, pa će tako u ovom dijelu rada biti govora o nastanku i historijskom razvoju grada Sarajeva, njegovoj kulturi i tradiciji, demografiji koja ga čini i statističkim podacima o broju stanovništva, veličini teritorije koju obuhvata, nacionalnoj, etničkoj i religijskoj strukturi i drugim značajnim pitanjima bez kojih se ne može odgovoriti na pitanje kakav je to gradski način života u Sarajevu.

Drugi dio rada bit će posvećen istraživanju gradskog načina života u St. Louisu. Jednako kako je to pojašnjeno prethodno, St. Louis će se obraditi iz istih perspektiva kao i grad Sarajevo, kako bi se komparacija među njima mogla napraviti na valjan način.

Treći dio rada posvećen je komparaciji onoga što se u prethodna dva podnaslova spoznalo. Ovaj dio rada možda ima i najveći značaj za samu temu, jer se upravo u ovom dijelu rada daje odgovor na ono što tema jeste. U ovom dijelu će se ispuniti i sam cilj koji je postavljen u ovom istraživanju, a i centralno problemsko pitanje rada.

Konačno, u četvrtom dijelu rada obradit će se i pitanje utjecaja koji novonastala situacija i pojava zarazne bolesti COVID-19 ima na gradski život i svakodnevnicu ovih gradova. Ovo pitanje javlja se kao izuzetno značajno, jer je njegov uticaj na svakodnevnicu i život u gradovima nepoznanica i gotovo da još nikako nije istraženo, pa će samim time i njegovo istraživanje dati ovom radu notu još većeg značaja, te će poslužiti kao okvir za neka buduća istraživanja koja će se tematikom uticaja COVID-19 na gradski način života baviti konkretnije i detaljnije.

1. GRADSKI NAČIN ŽIVOTA GRADA SARAJEVA

Sarajevo je grad koji je specifičan i prepoznatljiv po mnogo čemu. On je već stoljećima mjesto susreta i fuzije različitih kultura i nacionalnosti, a istovremeno i mjesto na kojemu su se odigrali mnogobrojni i različiti sukobi i promijene vlasti. O njemu se u literaturi često govori i kao o mjestu na kojem se susreću istok i zapad, pa nije ni čudo da mu je dodijeljen nadimak "Mali Jeruzalem". Danas, Sarajevo i dalje predstavlja historijski i tradicionalno, jednu od najzanimljivijih i najznačajnijih lokacija Evrope, koja kao takva privlači i budi interes kod mnogobrojnih teoretičara, historičara, ali i turista, koji sa oduševljenjem prolaze kroz njega i bivaju njegovom čarolijom trajno obilježeni.

Možda je upravo čar Sarajeva u tome da ono predstavlja jedinstveno mjesto na kojem se mogu već na njegovim ulicama spoznati mnogobrojne kulture i historijski događaji koji su ga izgradili i napravili onim što danas jeste. Svakako ne može biti iz ovoga izostavljen ni element svakodnevnice i urbanog života ljudi koji se nazivaju njegovim stanovnicima, a koji su također, kao i njihov grad, obilježeni dugom i šarolikom tradicijom i kulturom, kojom odišu. Kako bi se gradski način života u gradu Sarajevu mogao predstaviti na najbolji mogući način, neophodno je prije svega utvrditi kako je ono nastalo i kako se razvijalo. Kada se bilo koji grad izučava sa sociološkog odnosno urbanističkog aspekta, bitno je prije svega imati na pameti kako urbani svijet oblikuju diferentni društveni odnosi i pojave, da se u gradu formira i razvija specifičan način života, te da je grad neophodno posmatrati u određenom, historijskom i društveno – organizacionom kontekstu.¹ Historija jednoga grada, kao i svi važni periodi i etape kroz koje je taj grad prolazio, ključni su za razumijevanje onoga što taj grad danas predstavlja, pa će s toga u nastavku biti riječi upravo o tome.

1.1. NASTANAK I HISTORIJSKI RAZVOJ GRADA SARAJEVA

Još od osnivanja Sarajeva sredinom 15. stoljeća, ovaj grad se razvijao kao složen urbani organizam, koji se svojim položajem i strukturom prirodno nametnuo kao ekonomski, politički i kulturni centar države, odnosno šireg geografskog i historijski definiranog područja. Upravo u tom smislu Sarajevo je, historijski gledano, imalo veliku ulogu ne samo u bosanskohercegovačkim, nego i širim balkanskim i međukontinentalnim relacijama.

Sarajevo je smješteno na prostoru Sarajevskog polja koje nadvisuju krečnjačko-dolmitski krakovi odjeveni šumama Trebevića, Igmana i Bjelašnice. Ostaci materijalne

---

¹ Čamo, M. (2016). Sociologija urbaniteta. Sarajevo: autor. Str. 50.

kulture govore da je na ovim prostorima od davnina bilo naselja. Na užem i širem području grada pronađeni su artefakti ilirskih naseobina, rimskih kastela, predfeudalnih bazilika i medievalnih citadela. Srednovjekovna seoska naselja Bistrik, Koševo, Bjelave, Radilovići, Brodac itd. bila su razmještena po (vrh)bosanskoj kulturi.²

Mjesto na kojem je Sarajevo podignuto, bilo je naseljeno još i prije četiri hiljade godina, zbog povoljnog geografskog položaja i prirodnih resursa, o čemu govore nevjerovatne iskopine butmirske kulture, kao najpoznatije neolitsko prahistorijsko nalazište civilizacije na teritoriji čitavog Balkana.³ O bogatoj historiji ovog geografskog prostora govore i stećci, odnosno nadgrobni spomenici Bošnjana krstjana, iz srednjovjekovnog slavenskog razdoblja, a koji se mogu pronaći uz obalu rijeke Miljacke na Skenderiji i ispred Zemaljskog muzeja, kao i na proplancima planine Bjelašnice.

U skladu sa prethodno navedenim, da se jednostavno zaključiti kako je teritorija na kojoj se danas nalazi glavni grad Bosne i Hercegovine, bila naseljena hiljadama godina unazad. Ipak, formalne temelje grada Sarajeva uspostavilo je Osmansko carstvo, koje se na vlasti u Bosni zadržalo preko četiri stoljeća. Konkretnije, Isa-beg Ishaković, bosanski vojskovođa i beg sandžaka, temelje grada postavio je u periodu od 1440. do 1463. godine, a njegov naziv potiče od tada upravnog sjedišta, dvora, i turske riječi *Saray-ovasi*, što doslovno prevedeno na naš jezik znači polje ispred dvora.⁴

Bitno je naglasiti kako se dolaskom Osmanlija struktura zatečenog bosansko-hercegovačkog pučanstva gotovo u potpunosti preobrazila, jer je, rijetko samovoljnom islamizacijom stanovništva, stvorena povoljna klima za osmanlijsko utemeljenje i daljnje širenje Carstva.

Neki od razloga ovog širenja između ostalog bili su stapanje ostatka bosanskih bogumila i kriptobogumila sa Osmanlijama, zatim progon katoličkih snaga i djelimični prelazak plemstva i seljaštva na islam, uvođenje instituta *devširma* koji se odnosio na danak u krvi i *poture* koja se odnosila na islamizirane katolike i postojanje velikih poreskih opterećenja za tadašnje stanovništvo.⁵

---

² Čamo, M. (2012). Urbana abeceda Bosne i Hercegovine. Sarajevo: autor. Str. 106.

³ Čamo, M. (2018). Gradski način života u Bosni i Hercegovini. Sarajevo: autor. Str.20.

⁴ Sarajevo kroz historiju, dostupno na: <http://www.sarajevo-tourism.com/sarajevo-kroz-historiju>

⁵ Džaja, S. M. (1992). Konfesionalnost i nacionalnost Bosne i Hercegovine: Predmancipacijski period 1463-1804. Svjetlost, Sarajevo. Str. 57.

Slika 1 – Kartografski prikaz teritorije Bosne za vrijeme Osmanskog carstva
 Preuzeto iz: *Obnova državnosti Bosne kao marionetske tvorevine*, dostupno na:
<https://preporodbn.com/autonomija-bosne-u-osmanskom-carstvu-iii-dio/>

Za vrijeme vladavine, Osmanlije su relativno brzo od Sarajeva izgradile jedan od najljepših gradova u čitavome carstvu, koje se u to vrijeme prostiralo na tri kontinenta. U tom smislu, u 16. stoljeću u BiH je došlo do malih unutarnjih migracija stanovništva, pa su Sarajevo nastanili u prvom redu naseljeni iz njegove okoline, ali je u tim migracijama svakako sudjelovalo i stanovništvo iz daljih predijela, a posebno ono iz Trnova, Rogatice i Vlasenice. To je bio glavni razlog da su upravo na tim područjima nastale praznine, koje su turske vlasti trebale popuniti.⁶

Slika 2 – Sarajevo u periodu vladavine Osmanskog carstva
 Preuzeto iz: *Arhiva kategorije: BiH u Osmanskom carstvu*, dostupno na:
<https://secretsof.world/category/bih-u-osmanskom-carstvu/page/2/>

⁶ Pavčić, S. (2000). *Bosna: migracije*. Migracijske teme, god. 16, br. 4, str. 339.

Bosna je slabljenjem Osmanskog carstva 1878. godine došla pod okupaciju Austro-Ugarske monarhije, pod čijom vlasti je bila sve do 1918. godine. Ovo razdoblje jedan je od najznačajnijih perioda u novijoj historiji BiH, prije svega jer je za to vrijeme u državi došlo do mnogobrojnih i dramatičnih promjena na ekonomskom polju, ali i na planu kulturnog i političkog života. Austrougarska politika izazvala je, u konačnici, promjene u svim aspektima društvenog života tadašnjeg stanovništva, te trajno obilježila teritoriju BiH nekim tradicionalnim, urbanističkim i kulturnim faktorima, koji se kao takvi mogu lako prepoznati i danas. Austrougarska politika bitno je utjecala na formiranje modernih građanskih političkih i kulturnih pokreta konstruisanih na vjerskoj i nacionalnoj osnovi. Ipak, tadašnji državno-pravni provizorij, diktirao je politički život u kojem stanovništvo nije imalo mogućnost organiziranja građanskih stranaka, pa samim time u sistemu nije bilo mjesta za muslimanske, srpske i hrvatske građanske pokrete.⁷ Kako je to nakratko već i napomenuto, Bosna i Hercegovina je za vrijeme Austro-ugarske monarhije imala poseban pravni položaj, koji je kao takav bio utvrđen na temeljima Berlinskog ugovora, tačnije njegovog člana 25., i na Carigradskoj konvenciji. U tom smislu, najveći problem javljao se u vezi sa suverenitetom BiH i državljanstvom, odnosno pravnim statusom bosanskohercegovačkih državljana.

Slika 3 – Kartografski prikaz Bosne u Austrougarskoj monarhiji
Preuzeto iz: Godišnjica Austrougarske aneksije BiH, dostupno na:

<https://izdvojeno.ba/godisnjica-austro-ugarske-aneksije-bih-oni-su-nam-prvi-ukinuli-bosanski-jezik-a-onda-su-srbi-agrarnom-reformom-oteli-muslimansku-zemlju/>

⁷ Strecha, M. (1978). Prikaz: MUSTAFA IMAMOVIĆ, Pravni položaj i unutrašnji politički razvitak Bosne i Hercegovine od 1878, do 1914, Sarajevo 1976. Časopis za suvremenu povijest. Str. 189.

Ono što je za Sarajevo i njegov kasniji razvoj, ali i historijsku i tradicionalnu pozadinu, imalo najveći značaj za vrijeme Austrougarske vladavine u BiH, bio je svakako Sarajevski atentat, koji je upravo bio jedan od najznačajnijih trenutaka u historiji svijeta i kojim je započeo Prvi svjetski rat. Atentat na nadvojvodu Franza Ferdinanda od Austrije, nasljednika Austrougarskog prijestolja, i njegove supruge Sophie, vojvotkinje od Hohenberga, dogodio se 28. jula 1914. godine u Sarajevu, kada ih je Gavrilo Princip smrtno ranio iz pištolja. Gavrilo Princip bio je jedan iz grupe od šest atentatora, među kojima su također bili Muhamed Mehmedbašić, Vaso Čubrilović, Nedeljko Čabrinović, Cvjetko Popović i Trifko Grabež. Atentat je koordinirao Danilo Ilić, bosanski srbin i član tajnog društva Crna ruka.⁸

Slika 4 – Likovni prikaz ubistva Franca Ferdinanda

Preuzeto iz: Sarajevski atentat, dostupno na: <https://historija.ba/d/15-sarajevski-atentat>

Ovaj događaj odijeknuo je svijetom i u konačnici rezultirao Prvim svjetskim ratom. Mišljenja o njemu i do današnjeg dana ostala su podijeljena u akademskim krugovima, ali i u svakodnevnom govoru. Dok jedni ovaj događaj smatraju revolucionarnim iskorakom i borbom protiv opresije, drugi ga smatraju terorističkim i krajnje negativnim događajem koji je uzburkao čitav svijet i imao katastrofalne posljedice za milijarde ljudi.

Bilo da se polazi od jednog ili drugog stajališta, ono što se sa sigurnošću može kazati, a što je ujedno i najznačajnije za ovaj rad, je to da je ovaj događaj značajno obilježio Sarajevo, te do današnjeg dana ostaje veoma važan temelj njegovog historijskog razvoja. O tome svjedoči i

---

⁸ Rajčić, T. (2017). Problem uloge Kraljevine Srbije u Sarajevskom atentatu i izbijanju Prvog svjetskog rata. Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru, br. 59, str. 420-425

činjenica da je na mjestu na kojem se sarajevski atentat odigrao uspostavljen muzej, a most koji se nalazi u njegovoj blizini često se obilježava kao „Principov most“.

Nakon Osmanskog carstva, Sarajevo i čitava Bosna ušle su u sastav Kraljevine Jugoslavije. Ratna dejstva na granici BiH i Srbije počela su prvom Austrougarskom ofanzivom, 12. augusta 1914. godine. U četverodnevnoj bici na Ceru, Austrougarske jedinice su poražene i prisiljene da se 24. augusta povuku preko Drine nazad u Bosnu. Srpska vojska je odmah potom i sama prešla Drinu, marširajući preko istočne Bosne, pravo prema Sarajevu, a njoj su se ubrzo pridružile i crnogorske čete koje su upale u istočnu Hercegovinu.

Sredinom septembra 1914. godine, srpske i crnogorske čete su zauzele teritoriju na Romaniji i doprle do samog prilaza Sarajevu. Stanje je bilo kritično, pa je komanda sarajevskog garnizona izdala 18. septembra naredbu kojom je ograničeno kretanje građana i zabranjen svaki ulazak i izlazak iz grada bez posebne vojne dozvole. Na Romaniji su od 18. do 30. oktobra vođene teške borbe za odbranu Sarajeva kao zemaljskog glavnog grada. Kada je krajem ljeta 1918. godine postalo jasno da će Austrougarska izgubiti rat, građanski političari u njenim južnoslavenskim pokrajinama se u ogromnoj većini opredijelile za ujedinjenje sa Srbijom i Crnom Gorom u jedinstvenu jugoslavensku državu.⁹

Ujedinjenjem, odnosno proglašenjem Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca, 1. decembra 1918. godine, Bosna i Hercegovina ušla je u sastav jedinstvene jugoslavenske države, ali je još jedno duže vrijeme zadržala neke elemente i oblike svoje državnosti, pa je u skladu sa time Sarajevo ostalo u statusu zemaljskog glavnog grada. Narodna vlada za BiH je poslije 1. decembra 1918. nastavila svoj rad kao Zemaljska vlada za BiH, a poslije donošenja Vidovdanskog ustava, 28. juna 1921. godine, nastavila je svoj rad kao Pokrajinska uprava za BiH.

Iako ovaj period nije ostao obilježen u Sarajevu ni po čemu naročitom, zanimljivi su podaci popisa stanovništva održanog 1921. godine, prema kojima je u Sarajevu živjelo 287.214 stanovnika. U tom ukupnom broju je prema vjerskoj strukturi u gradu bilo 22.474 muslimana, 16.317 pravoslavaca, 19.242 rimokatolika, 7.458 jevreja, 470 evangelika, 160 grkokatolika, 29 ostalih i 16 bez konfesije.¹⁰

---

⁹ Sarajevo u periodu 1918-1945, dostupno na: <https://www.sarajevo.ba/hr/article/1221/sarajevo-u-periodu-1918-1945-godina>

¹⁰ *Ibid.*

Bosna i Hercegovina je od 1941. do 1945. godine bila dio teritorije Nezavisne države Hrvatske, a vojno pod njemačkom okupacijom. Grad Sarajevo s okolinom, pod nazivom Vrhbosna je predstavljao jednu od dvadeset dvije velike župe u NDH. Ustaška vlast u Sarajevu od 1941. do 1945. godine provodila je teror i istrebljenje Jevreja, Srba, Roma i antifašista, od kojih je definitivno interniran najveći broj jevreja.¹¹

Sarajevo je oslobođeno 06. aprila 1945. godine, a taj dan se i danas obilježava u ovom gradu kao dan borbe protiv fašizma i ujedno kao Dan grada Sarajeva. Grad Sarajevo u novom socijalističkom uređenju Bosne i Hercegovine dobija posebno mjesto kao političko, administrativno i kulturno središte i glavni grad Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine. Nakon Drugog svjetskog rata, Sarajevo ima manje od 100.000 stanovnika, da bi taj broj narastao na preko pola miliona 1991. godine.¹²

Za vrijeme socijalističke Jugoslavije do 1991. godine, najvažniji događaj u Sarajevu svakako bio je trenutak u kojem su se u Sarajevu odigrale 14. zimske olimpijske igre 1984. godine. Prema riječima tadašnjeg predsjednika Međunarodnog olimpijskog komiteta, Huana Antonija Samarancha, to je bila najbolje organizirana olimpijada do tada, a sve oči svijeta upravo su bile usmjerene na Sarajevo koje je postalo olimpijski grad.¹³

Slika 5 – Otvaranje zimskih olimpijskih igara u Sarajevu 1984. godine

Preuzeto iz: XIV Zimske olimpijske igre, dostupno na: <https://sarajevo.travel/ba/tekst/xiv-zimske-olimpijske-igre/474>

¹¹ Pejanović, M., Domazet, A., Osmanković, J. i Sadiković, E. (2020). Sarajevo grad i regija u vremenu i prostoru. Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine. Posebna izdanja CLXXXIV, str. 27.

¹² *Ibid.* Str. 27.

¹³ Sarajevo kroz historiju, dostupno na: <http://www.sarajevo-tourism.com/sarajevo-kroz-historiju>

Osam godina nakon olimpijade koja se održala u Sarajevu, došlo je do raspada Jugoslavije i agresije na Bosnu i Hercegovinu, koja je, osim što je imala katastrofalne posljedice za državu i njeno stanovništvo, također ukazala i na veliku kompleksnost nacionalnih odnosa na njenoj teritoriji.

Sarajevo je za vrijeme ratnih sukoba pod opsadom bilo punih 1425 dana. Za to vrijeme ubijen je veliki broj civilnog stanovništva, a pojedine historijski i kulturno značajne građevine u potpunosti su ili djelimično uništene. Među njima je bio i objekat Gradske Vijećnice izgrađene 1896. godine, u kojoj je u jednoj noći u požaru izgorilo blizu 2 miliona knjiga, članaka i časopisa.¹⁴

Slika 6 – Požar u Gradskoj vijećnici u Sarajevu 1992. godine
Preuzeto iz: Vijećnica (City Hall) – Treasure in Ashes, dostupno na:
<https://furaj.ba/en/vijecnica-city-hall-treasure-in-ashes/>

Činjenica je da je pred sami početak rata 1992. godine Bosna i Hercegovina još uvijek bila pretežito ruralno područje, koja se u ekonomskom i privrednom smislu još uvijek u najvećoj mjeri oslanjala na poljoprivredu. Podaci historijskih istraživanja provedenih na ovu temu pokazuju kako je u tom vremenu u BiH čak 60% stanovništva još uvijek živjelo u naseljima s ruralnim značajkama, sem glavnog grada Sarajeva, na čijem je širem području živjelo blizu pola miliona stanovnika, dok istovremeno ni jedan drugi grad nije dosegao broj stanovnika veći od 150.000.¹⁵

¹⁴ Historija Gradske vijećnice Sarajevo, dostupno na: <https://www.vijecnica.ba/bs/category/2/historija>

¹⁵ Ančić, M. (2004). Društvo, etnicitet i politika u Bosni i Hercegovini. Časopis za suvremenu povijest, god. 36, br. 1, str. 307.

Slika 7 – Sarajevo pod opsadom

Preuzeto iz: Siege of Sarajevo: War in the museum, dostupno na: <https://romanholiday.co.za/siege-of-sarajevo-war-in-the-museum/>

Nakon okončanja ratnih sukoba, 1995. godine ustanovljena je nezavisna Bosna i Hercegovina, koja se prema državnom Ustavu sastoji iz dva entiteta – Federacije Bosne i Hercegovine, Republike Srpske i distrikta Brčko, a kao glavni grad određeno je upravo Sarajevo. Danas je BiH specifično i jedinstveno, multinacionalno i multikonfesionalno društvo tri etniciteta – Bošnjaka, Hrvata i Srba.¹⁶

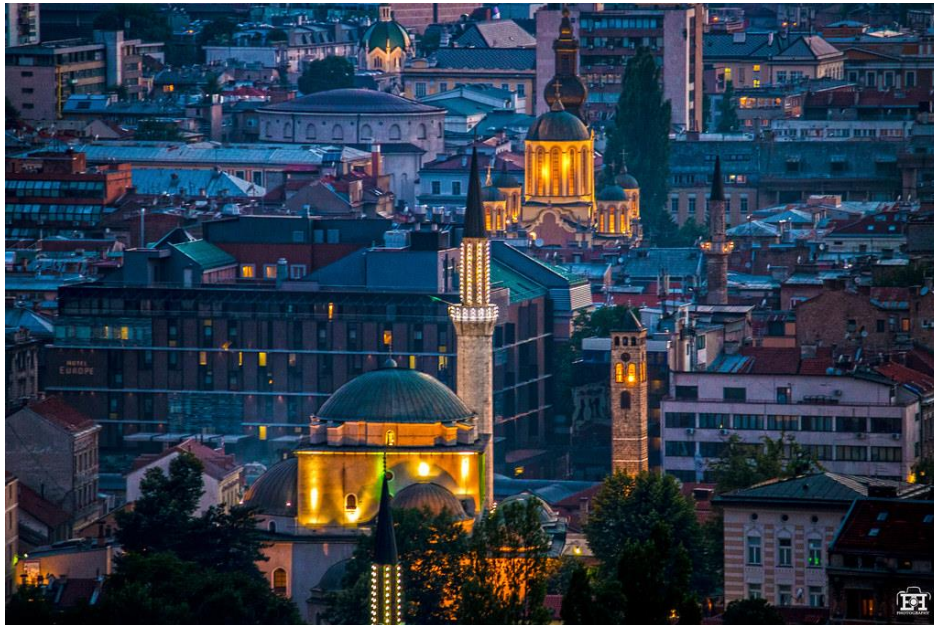
U tom smislu, u velikom broju gradova u BiH problem uspostavljanja građanskog društva u novim etničkim okvirima i uspostavljanje dijaloga i tolerancije između nacionalnih identiteta i dalje se značajno osjeti. Sarajevo je, može se reći, najviše liberalno po tom pitanju, te se razlike koje postoje među konstitutivnim narodima i eventualne nesuglasice među njima, u ovom gradu najmanje osjete i primjete. Razlog za to je vjerovatno nesalomljivi duh njegovog staovništva i multikulturalna tradicija i historija koju ono iza sebe ima.

Sarajevo, ali i drugi gradovi Bosne i Hercegovine, duži je vremenski period u tokovima urbane transfiguracije koja prožima sve vitalne sfere bosanskohercegovačkog društva. Nakon okončanja ratnih sukoba, postepeno je došlo do investiranja u sve privredne sektore, uvođenje novih urbanističkih strategija, obnavljanje i proizvodnju stambenog fonda, reformu socijalne politike, promicanje individualne participacije kao učešća, koje ima ekspresivno značenje u smislu slobode izražavanja i djelovanja ili ostvarivanja kvalitete života. U tom smislu da se zaključiti kako su svi ovi, prethodno navedeni procesi u službi napretka

---

¹⁶ Cvitković, I. (2007). Natio vs. civitas: Hrvatski identitet u Bosni i Hercegovini. Sociologija, god. XLIX, br. 2, str. 190.

bosanskohercegovačkog društva u cjelosti, a čija će realizacija u praksi, direktno utjecati na obnovu gradskog načina života, očuvanje urbanog identiteta, difuziju funkcionalnih i kompleksnijih inovacijskih sadržaja, za sada, aktualiziranih samo u većim gradskim sredinama, uvođenje novih urbanih tehnologija, uspostavljanje kvalitetnih kulturoloških tokova itd.

Slika 8 – Multikulturalno Sarajevo

Preuzeto sa: <https://www.flickr.com/photos/153868096@N07/35397016186/>

1.2. DEMOGRAFSKA STRUKTURA I STATISTIKA GRADA SARAJEVA

Već je bilo dosta riječi o tome kako je Sarajevo grad u kojem se susreće mnogo razolikih kultura i tradicija. U tom smislu ne smije se, pored osnovna tri konstitutivna naroda BiH zaboraviti ni mnogobrojno stanovništvo koje egzistira u Sarajevu kao nacionalna manjina. Pitanje nacionalnih manjina veoma je važno i s njim se susrećemo gotovo svakodnevno i u svim sferama života, posebno zbog toga što, u modernom smislu, ne postoji nijedna teritorijalno-politička zajednica u kojoj ne postoji barem jedna manjinska skupina stanovništva.

Treba uzeti u obzir da se, iako su veoma prisutne, nacionalne manjine često marginaliziraju. Da bi se sagledao stvarni karakter i struktura određenoga društva, potrebno je u obzir uzeti cjelokupno stanovništvo, dakle i manjinsko i većinsko.¹⁷

Prema posljednjem popisu stanovništva u BiH iz 2013. godine, ukupan broj stanovnika u Sarajevu iznosi 275.524, dok se stanovništvo Kantona Sarajevo procjenjuje na 413.593.

Godina	Općina				Grad Sarajevo	Općina					Kanton Sarajevo
	Stari Grad	Centar	Novo Sarajevo	Novi Grad		Ilidža	Vogošća	Hadžići	Ilijaš	Trnovo	
2013	36.976	55.181	64.814	118.553	275.524	66.730	26.343	23.891	19.603	1.502	413.593
2014	36.758	54.948	64.690	118.868	275.264	67.607	26.685	24.018	19.780	1.367	414.721
2015	36.578	54.655	64.760	119.307	275.300	68.567	27.106	24.149	20.048	1.263	416.433
2016	36.395	54.369	64.639	119.694	275.097	69.164	27.452	24.264	20.283	1.238	417.498
Indeks 16/13	98,4	98,5	99,7	101,0	99,8	103,6	104,2	101,6	103,5	82,4	100,9

Tabela 1 – Broj stanovništva u Gradu Sarajevo i Kantonu Sarajevo po godinama

Preuzeto iz: Demografska analiza Kantona Sarajevo po općinama u periodu 2013-2016, dostupno na:

https://zpr.ks.gov.ba/sites/zpr.ks.gov.ba/files/demografska_analiza_ks_po_opcinama_03-16-finalno.pdf

Općina	Stari Grad	Centar	Novo Sarajevo	Novi Grad	Grad Sarajevo	Ilidža	Vogošća	Hadžići	Ilijaš	Trnovo	Kanton Sarajevo
Površina km ²	51,4	33,0	9,9	47,2	141,5	143,4	72,0	273,0	309,0	338,4	1.277,3
2013	719,4	1.672,2	6.546,9	2.511,7	1.947,2	465,3	365,9	87,5	63,4	4,4	323,8
2014	715,1	1.665,1	6.534,3	2.518,4	1.945,3	471,5	370,6	88,0	64,0	4,0	324,7
2015	711,6	1.656,2	6.541,4	2.527,7	1.945,6	478,2	376,5	88,5	64,9	3,7	326,0
2016	708,1	1.647,5	6.529,2	2.535,9	1.944,1	482,3	381,3	88,9	65,6	3,7	326,9

Tabela 2 – Površina i gustina naseljenosti po općinama

Preuzeto iz: Demografska analiza Kantona Sarajevo po općinama u periodu 2013-2016, dostupno na:

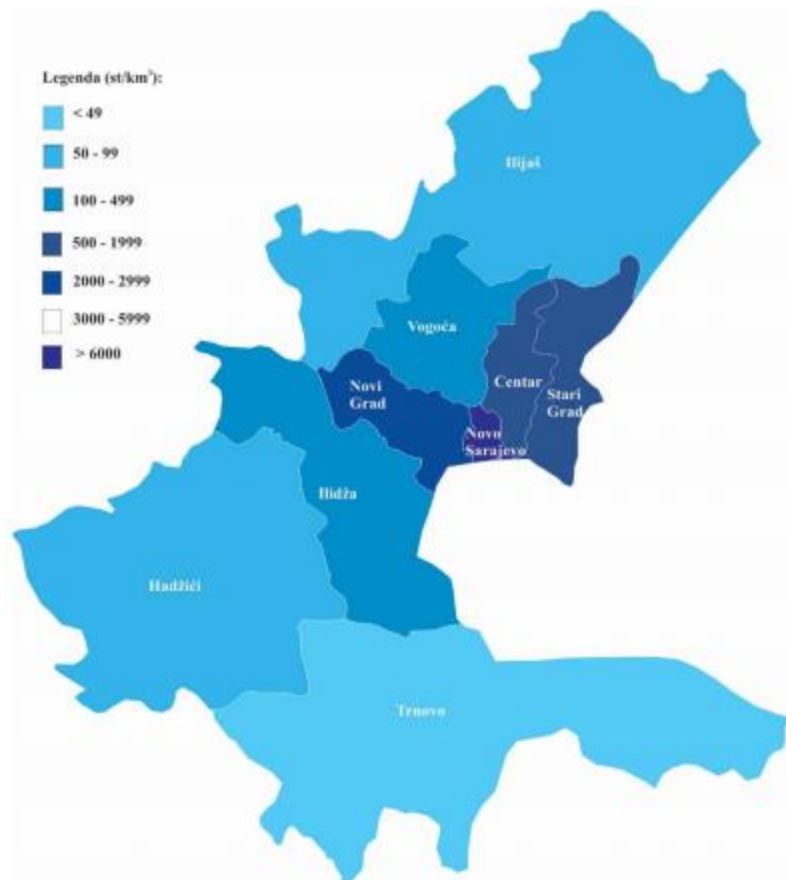
https://zpr.ks.gov.ba/sites/zpr.ks.gov.ba/files/demografska_analiza_ks_po_opcinama_03-16-finalno.pdf

Kako se to može vidjeti iz prethodno predstavljene tabele, gustoća naseljenosti u Gradu Sarajevu u posmatranim godinama iznosi od 1944,1 stanovnika po kvadratnom kilometru, do 1947,2 stanovnika po kvadratnom kilometru. Najgušće naseljena općina u Kantonu Sarajevo

¹⁷ Lojić-Duraković, S. (2019). Osvrt na: Omerović, E. S. (2017). ur., Historijski pogled na razvoj i položaj nacionalnih manjina u Sarajevu i Bosni i Hercegovini. Zbornik radova Sarajevo: Udruženje za modernu historiju. Osvrti, prikazi, recenzije, br. 3, str. 983.

je Novo Sarajevo sa gustinom naseljenosti 6.546,9 stanovnika po kvadratnom kilometru, što je 20 puta više od prosječne gustine naseljenosti Kantona Sarajeva.¹⁸

Slika 9 – Gustina naseljenosti stanovnika po kvadratnom kilometru po općinama u Kantonu Sarajevo, u 2016. godini

Preuzeto iz: Demografska analiza Kantona Sarajevo po općinama u periodu 2013-2016, dostupno na:

https://zpr.ks.gov.ba/sites/zpr.ks.gov.ba/files/demografska_analiza_ks_po_opcinama_03-16-finalno.pdf

Što se starosne strukture Sarajeva tiče, velika većina ljudi spada u skupinu između 15 i 64 godine. Ovu grupu čini 208.703 ljudi, ili nešto više od 70% ukupnog gradskog stanovništva. Podaci pokazuju kako je prema biološkom tipu, stanovništvo u Gradu Sarajevu i Kantonu Sarajevo stacionarnog tipa, jer se učešće mladih u ukupnom stanovništvu povećava. Starosna struktura stanovništva iz 2016. godine prikazana je u sljedećoj tabeli.

¹⁸ Demografska analiza Kantona Sarajevo po općinama u periodu 2013-2016, dostupno na: https://zpr.ks.gov.ba/sites/zpr.ks.gov.ba/files/demografska_analiza_ks_po_opcinama_03-16-finalno.pdf

Kategorije	Općina				Grad Sarajevo	Općina					Kanton Sarajevo
	Stari Grad	Centar	Novo Sarajevo	Novi Grad		Iliđža	Vogošća	Hadžići	Ilijaš	Trnovo	
Broj stanovnika											
0-14	5.927	8.954	10.656	22.406	47.943	13.450	5.379	4.840	4.129	162	75.903
15-64	25.477	37.266	45.116	83.922	191.781	49.065	19.891	17.267	14.393	773	293.170
65 i više	4.991	8.149	8.867	13.366	35.373	6.649	2.182	2.157	1.761	303	48.425
Ukupno	36.395	54.369	64.639	119.694	275.097	69.164	27.452	24.264	20.283	1.238	417.498
Struktura u %											
0-14	16,3	16,5	16,5	18,7	17,4	19,4	19,6	19,9	20,4	13,1	18,2
15-64	70,0	68,5	69,8	70,1	69,7	70,9	72,5	71,2	71,0	62,4	70,2
65 i više	13,7	15,0	13,7	11,2	12,9	9,6	7,9	8,9	8,7	24,5	11,6
Ukupno	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Tabela 3 – Starosna struktura stanovništva Grada Sarajeva i Kantona Sarajevo iz 2016. godine

Preuzeto iz: Demografska analiza Kantona Sarajevo po općinama u periodu 2013-2016, dostupno na:

https://zpr.ks.gov.ba/sites/zpr.ks.gov.ba/files/demografska_analiza_ks_po_opcinama_03-16-finalno.pdf

Najveća etnička skupina u Gradu Sarajevu su Bošnjaci koji sa više od 230.000 ljudi čine 77,4% stanovništva. Slijede ih Srbi, kojih ima oko 35.000, što iznosi oko 12% stanovništva, te Hrvati sa 22.380 stanovnika, odnosno 7,5% ukupnog stanovništva. Također, 9.283 osobe ili 3,1% ukupnog stanovništva u Sarajevu klasificirane su kao ostale ili nacionalne manjine.¹⁹

1.3. TRADICIONALNI I KULTURNI ASPEKTI GRADSKOG NAČINA ŽIVOTA SARAJEVA

Tradicija i kultura jednog podneblja i naroda koji na njoj egzistira jako su značajne odrednice svakodnevnog načina života, što je i jasno ukoliko se u obzir uzme činjenica da tradicija i kultura koja obilježava stanovništvo jednoga grada, značajno utječe na formiranje njegovog ponašanja, navika i stila života. U literaturi se tako može pronaći izreka, kojom se tradicija obilježava kao historija kulture, a prema kojoj se sam termin tradicije odnosi na ljudsku konduitu unutar određene zajednice, koja je određena kumulativnim depozitom znanja, vjerovanja, običaja, zanja, stavova i uloga, te sa druge strane depozitom materijalnih vrijednosti, koje možemo označiti prije svega naslijeđem prethodnih generacija.²⁰

Vidjeli smo do sada u radu kako je Sarajevo multinacionalno i multikulturalno područje, koje je stotinama godina unazad bilo obilježeno brojnim tradicionalnim i kulturnim aspektima,

¹⁹ Osnovni podaci o gradu – Stanovništvo, dostupno na: <https://www.sarajevo.ba/bs/article/5822/stanovnistvo>

²⁰ Čamo, M. (2005). Kultura stanovanja u Sarajevu od njegovog nastanka do XIX vijeka. Udruženje građana Smerkand, Sarajevo. Str. 10.

a koji ga u modernom smislu riječi obilježavaju do danas. U tom smislu lako je zaključiti kako se tradicionalni i kulturni aspekti gradskog načina života razlikuju od perioda u kojima se posmatraju, a koji su kao takvi bili prethodo predstavljeni u ovom završnom radu.

Neke tradicionalne i kulturološki bitne aspekte grada postavili su hiljadama godina prije njegovog osnivanja stanovnici teritorije koju danas Sarajevo čini, a oni se ogledaju kroz historijske i arheološke zaostavštine koje se mogu pronaći u gradu i njegovoj okolini. Nakon što su Osmanlije uspostavile Sarajevo, relativno brzo je došlo do njegovog razvoja u jedan od najvećih i najznačajnijih gradova Osmanskog carstva. U tom smislu, kako su Sarajevo gradili osnivači sa istoka, ono je poprimalo konture orijentalnog grada, iako su u to vrijeme u Sarajevu građene i crkve i sinagoge u pripadajućim stilovima.²¹

Osnovni elementi islamsko-orijentalnog kulturnog stila, koju je istočnjački civilizator ugradio u ukupnu površinu sarajevske kotline, proizašli su iz jasno definisanog odnosa čovjeka prema prirodi, religiji (islamu), te društvenoj zajednici u kojoj živi i radi, što se u krajnjem ishodu manifestiralo kroz zoniranje grada na čaršiju i mahalal, izgradnju sakralnih i javnih objekata, a posebno kroz skladnu koncepciju prostora, stambene gradske kuće i načinom stanovanja u njoj.²²

„...Pogledajte pažljivo bošnjačku kuću i bit će vam jasno da je svaki ožiljak na toj kući zapravo rana na srcu njenog domaćina, ali i da je i svaki topli tračak svjetlosti, koji dopire kroz demirli pendžer, treptaj sreće i spokoja u njegovoj duši. Ako se pitate odakle Bošnjaku smisao za sklad, ljepotu, čistoću i sabranost, uđite z njegovu kuću pa ćete shvatiti. Nigdje se povijest jednoga naroda ne može izvornije izražavati i očitavati nego u bošnjačkoj kući...“

Džafer Obradović: Bosna u ogledalu

Period Austrougarske monarhije u Sarajevu obilježile su brojne promjene i ekonomski rast i razvoj. U tom smislu, Sarajevo je imalo uličnu rasvjetu prije Beča, jer su austrougarske vlasti bile skeptične u sigurnost električne energije, te su željele istu prvo testirati u kolonijama. Također, Sarajevo je postalo prvi grad u Evropi, a drugi grad na svijetu, poslije San Franciska,

---

²¹ Sarajevo kroz historiju, dostupno na: <http://www.sarajevo-tourism.com/sarajevo-kroz-historiju>

²² Čamo, M. (2012). Urbana abeceda Bosne i Hercegovine. Sarajevo: autor. Str. 106.

koji je unutar sebe imao cjelokupnu operativnu električnu tramvajsku mrežu.²³ Austrougarska vlast u Sarajevu ostavila je značajnog traga i u kulturološkom smislu, posebno kada je riječ o arhitekturi građevina koje datiraju iz tog vremena, ali i u smislu jezika, u kojem su primjetne pojedine riječi njemačkog porijekla, a koje se u svakodnevnom govoru primjenjuju i danas.

Slika 10 – Prvi tramvaj u Sarajevu

Preuzeto iz: Jeste li znali da je Sarajevo imalo prvi tramvaj u Evropi još 1885., dostupno na: <http://nova-yuga.info/jeste-li-znali-sarajevo-je-imalo-prvi-tramvaj-u-evropi-jos-1885-ovo-je-prica-o-tome/>

Odnos tadašnje vlasti prema nacionalnim manjinama na prostoru Bosne i Hercegovine za vrijeme Drugoga svjetskog rata uveliko je bio određen općim odnosom te vlasti prema nacionalnom pitanju, ali i strateškim usmjerenjem i određenjem te vlasti prema budućoj strukturi društva, kao i odnosom unutar komunističkoga kruga zemalja, kojemu je Bosna i Hercegovina, kao sastavni dio Jugoslavije, kasnije pripadala.²⁴

U ovom periodu došla je do izražaja antifašistička ideologija stanovništva Sarajeva, koja se kroz narodnooslobodilačke pokrete borila protiv opresije i svih užasa koje su fašisti provodili nad nacionalnim manjinama, a posebno jevrejima. Ova ideologija ostala je trajno urezana u Sarajevski mentalitet, što je značajno utjecalo na formiranje daljnjih tradicija, običaja, ali i kulture u ovom gradu.

Kulturološki i tradicionalno gledano, Sarajevo je obilježeno također velikim dijelom i socijalističkim režimom SFR Jugoslavije, a njen utjecaj primjetan je u arhitektonskom smislu,

²³ Život u Sarajevu, dostupno na: <https://sa.ius.edu.ba/bs/zivot-u-sarajevu>

²⁴ Kamberović, H. (1998). Iseljavanje Poljaka iz Bosne i Hercegovine 1946. godine. Časopis za suvremenu povijest, god. 30, br. 1, str. 95.

ali i u samoj kulturološkoj odrednici gradskog načina života njegovog stanovništva. Socijalistički režim značajno je obilježio život i životni stil, ritam svakodnevnice i navike sarajevskog stanovništva. Kasnija dezintegracija Jugoslavije, koja je bila popraćena ratnim sukobima, ukazala je na kompleksnost nacionalnih odnosa koji su unutar Bosne i Hercegovine postojali.

Kao izrazita multinacionalna sredina, Bosna i Hercegovina, tačnije njeni stanovnici podnijeli su najveću žrtvu raspada Jugoslavije. U posljednjoj deceniji 20. vijeka, broj stanovnika BiH smanjen je za više od milion, a ratnim dejstvima uništena su, kako materijalna dobra i privreda Bosne i Hercegovine, ali i njena kulturna baština spomenici kulture, džamije, katolički i pravoslavni hramovi.²⁵

Dakle, Bosna i Hercegovina i Sarajevo nisu iskusili samo ratna razaranja, već i nagle političke i ekonomske promjene, a sudbina kulturno-historijskih spomenika i arhivskog gradiva za vrijeme rata bila je različita. Količina uništenog arhivskog gradiva, opreme, tehnike za umnožavanje i devastiranih površina, ovisila je o području na kojem su se pojedini arhivski objekti nalazili. Svakako da su objekti i arhivsko gradivo smješteni u Sarajevu, gdje su ratne aktivnosti bile najintenzivnije i koje je preko 1.000 dana pod opsadom i neprestanim granatiranjem, najviše uništeni.²⁶

Kada govorimo o jeziku i govoru Grada Sarajeva, pojedina istraživanja koja su provedena na tu tematiku, pokazuju kako se veze između jezika i etničke pripadnosti na području Sarajeva, iako donekle modificirane, nisu drastično promijenile u odnosu na one koje su postojale prije rata. Ovo pitanje od izuzetno je velikog značaja ukoliko se u obzir uzmu neuspjeli ratni naponi vodstva bosanskih Srba da nametnu ekavski izgovor stanovništvu koje govori ijekavski, čineći ga time "više srpskim", što se ističe kao drastični primjer pokušaja trenutnih promjena dekretom koji je prirodno bio osuđen na neuspjeh.²⁷

Široko govoreći, građani Sarajeva i dalje koriste u osnovi isti lokalni dijalekt ili verziju standardnog jezika za svakodnevnu govornu i pisanu komunikaciju, bez obzira na etničku ili nacionalnu pripadnost. Prethodni prikaz odnosi se na vrijeme kada su svi stanovnici Sarajeva vjerovali da govore jednim te istim jezikom - srpskohrvatskim, čije su ime neformalno

---

²⁵ Cvitković, I. (2007). *Natio vs. civitas: Hrvatski identitet u Bosni i Hercegovini*. Sociologija, god. XLIX, br. 2, str. 190.

²⁶ Sarić, S. (1999). *Destruction of archival records in Bosnia and Herzegovina*. Arhivski vjesnik, god. 42, str. 223.

²⁷ Bugarski, R. (2003). *Language and Ethnicity in Sarajevo: Some Recollections and Observations*. SRAZ XLVII – XLVIII, str. 74.

skraćivali u S-H. Međutim, čini se da se jezična stvarnost nije puno promijenila od tih dana, osim što se sada ovaj jezik formalno naziva bosanskim, hrvatskim ili srpskim, ovisno o slučaju.²⁸

Slika 11 – Sarajevo susret kultura

Preuzeto iz: Sarajevo susret kultura, dostupno na:

<https://www.sarajevo.ba/bs/article/5783/sarajevo-susret-kultura>

U smislu suvremenog urbanog identiteta koji bi trebao biti kulturološki radijantan više nego na regionalnoj razini, interkulturalna sinteza, posljednja dva desetljeća u Sarajevu izostaje. U tom smislu izostanak savremenog urbanog identiteta grada Sarajeva, može se pripisati ratnim razaranjima te evidentnom neuspjehu tranzicije Bosne i Hercegovine i nesumnjivo nepopravljivoj društvenoj šteti izazvanoj takozvanom ekonomskom krizom u godinama nakon rata.²⁹

Posljednjih godina turisti često biraju Sarajevo kao izuzetno zanimljivu lokaciju za posjet, upravo zbog mnogobrojnih historijskih elemenata, ali i raznolike kulture i tradicije koje ovaj grad oblikuju i daju mu duh multikulturalnosti. U tom smislu, možda i do današnjeg dana historijski i tradicionalno najzanimljiviji i najbogatiji dio grada Sarajeva ostaje Sarajevska čaršija, poznata po svojim malim ulicama, sokacima i kaldrmi, ali i zanatskim radnjama u kojima se mogu i dalje vidjeti starinski načini izrade različitih tradicionalnih proizvoda. Ovdje je bitno naglasiti kako je od samog nastanka, grad Sarajevo bio podijeljen na dva

---

²⁸ Bugarski, R. (2003). Language and Ethnicity in Sarajevo: Some Recollections and Observations. SRAZ XLVII – XLVIII. str. 72-73

²⁹ Nanić, S. (2018). Grad kao medij. In Media Res: časopis filozofije medija, god. 7, br. 2, str. 1942.

odvojena dijela – trgovački dio u kojem se radilo, proizvodilo i prodavalo, i mahalski dio koji se odnosio na stambene, odnosno porodične kuće. Sarajevska čaršija je zapravo predstavljala trgovački dio grada. Jedna od njenih ulica nosi naziv Kazandžiluk, po zanatu izrade posuđa od bakra, a do današnjeg dana u njoj egzistiraju male zanatske radnje, u kojima mali broj preostalih kazandžija održava ovu, veoma značajnu tradiciju u životu.

Slika 12 – Ulica Kazandžiluk u Sarajevu

Preuzeto sa: <https://sarajevofairytale.blogspot.com/2020/01/staru-jezgru-seher-sarajevacine.html>

Pored kazandžija, na ulicama Sarajevske čaršije mogu se pronaći zaostavštine i drugih bitnih zanatskih djelatnosti, koje su tradicionalno i historijski obilježile ovaj grad, kao što su to prije svega zlatarske, tabačke, saračke, terzijske i halačke radnje. U tom smislu može se prije svega zaključiti kako je Sarajevo za vrijeme svog razvoja u okviru Osmanskog carstva bilo značajan trgovački i proizvođački centar, a drugo, kako se ova tradicionalno-kulturna baština grada uspjela u Sarajevu očuvati stotinama godina, što otkriva i potvrđuje veoma veliki značaj koji je ona imala na formiranje gradskog načina života cjelokupne populacije ovoga grada.

Sarajevo je, u smislu svoje čaršije, poznato među turistima i po mnogobrojnim restoranima ili ašćinicama, u kojima se može pronaći veliki broj tradicionalnih jela koja svojim prijatnim

mirisima i karakterističnim okusima, očaravaju svakoga ko ih proba. Konkretno, tradicija i kultura grada može se pronaći i u mnogobrojnim muzejima u kojima se održavaju i veličaju različiti periodi razvoja grada Sarajeva, pa je u tom smislu, na ovom mjestu možda i najvažnije spomenuti takozvanu Svrzinu kuću, koja se često naziva i draguljem islamske arhitekture u Sarajevu. Svrzina kuća danas je otvorena posjetiteljima kao muzej u obliku tradicionalne bosanske kuće, a koja im omogućava da vide i osjete duh nekog prošlog vremena, kao i tradicije i kulture koja je prethodila gradu Sarajevu, u njegovom modernom, odnosno savremenom izgledu.

Slika 13 – Muzej Svrzina kuća u Sarajevu

Preuzeto sa: <http://www.tourtosarajevo.com/svrzina-kuca--dragulj-islamske-arhitekture>

Još jedan veoma važan aspekt tradicije i kulture grada Sarajeva je i sevdalinka, kao tradicionalna pjesma povezana sa dolaskom osmanlija na prostore Bosne. Iako se smatra kako je sevdalinka postojala još i dosta ranije, njen ulaz u javni prostor desio se zapravo sa pojavom gradskih kafana, u kojima se sevdah pjevao uz pratnju saza – žičanog instrumenta porijeklom iz Irana. Pjevač i svirač – sazlija, odjeven u tradicionalnu nošnju sa nezaobilaznim crvenim fesom na glavi, sjedio bi na prednjem dijelu sećije na kojoj bi se nalazili i ostali gosti. Kasnije je sa razvojem tehnologije sevdalinka počela da se pušta na radio stanicama, te se pojavio sve veći broj pjevača ove vrste muzike, među kojima su svakako najznačajniji bili Himzo Polovina, Zaim Imamović, Safet Isović, Beba Selimović, Meho Puzić i mnogi drugi.³⁰ Iako danas sevdah više nije zastupljen u smislu muzičkog žanra, u mjeri u kojoj je to ranije bio, tradicija koju predstavlja trajno je zabilježena u svojevrsnom muzeju pod nazivom Art kuća sevdaha,

³⁰ Sevdah u Sarajevu, dostupno na: <https://sarajevo.travel/ba/tekst/sevdah-u-sarajevu/119>

otvorenoj još 2008. godine na Sarajevskoj čaršiji, u kojem se može pogledati stalna postavka o sevdalinci i majstorima sevdaha.

Zanatstvo, nažalost, predstavlja izumirajući element grada Sarajeva. Sve je manji broj mladih ljudi koji se za raznolike vrste zanata, karakteristične za Sarajevsku čaršiju, opredjeljuju i obučavaju. Zbog toga postoji realna opasnost od izumiranja ovih, stoljećima održavanih djelatnosti, koje predstavljaju značajan element nastanka i razvoja jednog čitavog grada, ali i njegove cjelokupne populacije. Zbog toga ostaje na vlastima i institucionalnom okviru Grada Sarajeva, ali i ostalih, viših nadležnosti u Bosni i Hercegovini, da različitim podsticajima, planovima razvoja i investicijama, omoguće opstanak ove vrste djelatnosti, i ne dozvole nastavak devalvacije zanatskog sektora.

1.4. RELIGIJSKI UTJECAJ NA GRADSKI NAČIN ŽIVOTA GRADA SARAJEVA

Religija i konfesija imale su oduvijek snažan utjecaj na identitet balkanskih naroda, a na osnovu svega do sada rečenog u radu, može se zaključiti kako kod konstitutivnih naroda u Bosni i Hercegovini konfesionalna svijest prevladava nacionalnu. Religija i nacionalna pripadnost u Sarajevu, dugi niz godina javlja se kao izuzetno značajna i zanimljiva tema za istraživanje, s obzirom na mnogobrojne uticaje koji su zadesili sarajevsko stanovništvo tokom njegovog historijskog razvoja.

O religiji prije nastanka grada Sarajeva, na prostoru na kojem ono danas egzistira, jako je teško govoriti, s obzirom na nedostatak adekvatnih historijskih zapisa i s obzirom naravno na činjenicu, da je Sarajevo kao grad nastalo dolaskom vlasti Osmanskog carstva na prostore Bosne. Ipak, na osnovu iskopina i stećaka o kojima je u radu bilo prethodno riječi, može se reći kako je na ovom teritoriju prije svega bilo zastupljeno bogumilsko stanovništvo.

Osmansko carstvo Bosni i Sarajevu donijelo je islam, što je u prvom redu izazvalo velike socijalne promjene. Islam je tadašnjem stanovništvu, osim vjerskih običaja, izmijenio i kulturni i tradicionalni aspekt života, te su elementi njegovog utjecaja danas veoma jasni. Muslimani su postali glavni element razvijajućih gradova u Bosni, naravno od kojih je najznačajnije bilo Sarajevo kao glavni grad i sjedište religijskog i kulturnog života stanovništva. Izgrađene su mnogobrojne džamije, a prema dostupnim podacima u Sarajevu je već u 16. stoljeću bilo preko 5000 kuća, gotovo samih muslimanskih.³¹

---

³¹ Pavčić, S. (2000). Bosna: migracije. Migracijske teme, god. 16, br. 4, str. 338-339

Specifičnost samog područja grada Sarajeva u to vrijeme Turci su ugradili i prilagodili ukupnoj površini sarajevskog amfiteatra. Jasno je izdefinisano odnos čovjeka prema prirodi, religiji, te socijalnoj zajednici u kojoj radi i živi. U krajnjem izhodu to se manifestovalo izgradnjom sakralnih i javnih objekata, a posebno kroz skladnu koncepciju prostora, stambene gradske kuće i načinom stanovanja u njoj. Izdefinisano je jasno odnos čovjeka prema čovjeku. Islamska vjera je propisivala i podržavala instituciju komšiluka, te je smatrala da činiti dobro svom komšiji znači potvrđivati se kao pravi musliman.

Slika 14 – Svakodnevica u Sarajevu za vrijeme Osmanskog carstva

Preuzeto sa: <https://pt-br.facebook.com/bosnae/posts/3368936856490506>

Sa druge strane, zahvaljujući migracijama unutar zemlje, u Sarajevu su u tom periodu bili zastupljeni i katolici, među kojima je najviše bilo Dubrovčana, Popovljana, Trebinjaca i Stolčani, koji su u ovom gradu kao trgovačkom i obrtničkome središtu, našli dobre uvjete života. Oni su u to naselje donosili jekavski govor i elemente katoličke vjeroispovijesti, koji se još od tih godina nalaze u pisanim spomenicima o sarajevskom stanovništvu.³²

Načelo fizičkoga razdvajanja pripadnika različitih vjerskih zajednica i života u odvojenim prostornim cjelinama, održavo se u orijentalnim urbanim središtima Osmanskog carstva, kao i u njegovim kasabama i čaršijama, sve do vremena kada je započeo proces industrijske urbanizacije, pokrenut prvim masovnim migracijskim gibanjima u smjeru novih industrijskih središta u 20. stoljeću. Tek tada nastaju naselja obilježena društvenom i prostornom integriranošću etnički i vjerski heterogene populacije u gradovima poput Sarajeva, Tuzle ili

---

³² *Ibid.* Str. 346.

Banje Luke. U stvarnosti, taj proces trajao je izrazito dugo, pa je do njegove potpune primjene došlo tek u socijalističkom razdoblju nakon 1945. godine.³³

Sarajevo je dakle od davnina bilo poznato kao multietnički, multinacionalni i multireligiozni centar Evrope, pa ga u tom smislu nije mogla poremetiti ni agresija na Bosnu i Hercegovinu i opsada grada, za koji su se borili svi njegovi stanovnici, bez obzira na nacionalnu, etničku ili vjersku pripadnost. O tome potvrđuje i činjenica da danas u glavnom gradu Bosne i Hercegovine, relativno mirno žive i zajedno egzistiraju četiri monoteističke religije, a urbanistički ga i arhitektonski obilježavaju vjerski objekti muslimana, katolika, pravoslavaca i jevreja.

U skladu sa svime prethodno rečenim, zanimljivo je na ovom mjestu još spomenuti i to, da se danas u starom gradskom jezgru Sarajeva, na svega 200 metara razdaljine, mogu vidjeti objekti sve četiri monoteističke religije – katolicizma, pravoslavlja, islama i judaizma, i stoje jedna do druge i jedna drugoj ne smetaju.³⁴ U konačnici religija djeluje kao vezivni element između dva ili više etničkih identiteta koji su pri tome zadržavali svoj etnički identitet i integritet.

Slika 15 – Religijski objekti u Sarajevu

Preuzeto iz: Historija u raljama politike – put prošlosti sa tri istine, dostupno na:

<https://vijesti.ba/clanak/190678/historija-u-raljama-politike-put-u-proslost-sa-tri-istine-u-bih>

³³ Ančić, M. (2004). Društvo, etnicitet i politika u Bosni i Hercegovini. God. 36, br. 1, str. 305.

³⁴ Sarajevo: Civilizacijski uzor za Evropu, dostupno na: <https://www.aa.com.tr/ba/arhiva/sarajevo-civilizacijski-uzor-za-evropu/305850>

2. GRADSKI NAČIN ŽIVOTA GRADA ST. LOUISA

St. Louis je drugi po veličini grad u federalnoj državi Missouri, u Sjedinjenim Američkim Državama, koji se proteže na više od 170 kvadratnih kilometara. Njegovi temelji kao trgovačkog i industrijskog centra udareni su prije nešto više od 250 godina između obala dvije moćne rijeke – Mississippi i Missouri, pa je u tom smislu on za vrijeme svojeg postojanja doživio konstantni urbani i civilizacijski razvoj.

St. Louis je, slično kao Sarajevo, još od svoga nastanka bio mjesto susreta različitih kultura i tradicija, koje su sa sobom donosili mnogobrojni doseljenici, odnosno imigranti iz različitih krajeva Evrope. Upravo su migracijska kretanja, koja su se odvijala od njegovog nastanka pa sve do kraja 20. stoljeća, značajno obilježila historiju ovog grada, te mu u tom smislu utvrdile i temelje, ali i konstantno pomagale njegov razvoj. Ono što je svakako možda i najzanimljivije u smislu ovog istraživanja grada St. Louisa, jeste činjenica da u njemu živi oko 70.000 ljudi bosanskohercegovačkog porijekla, što je rezultat migracijskih kretanja za vrijeme u kojem je Bosna i Hercegovina od 1991. do 1995. godine bila pod agresijom.

Kao što je to bio slučaj u prethodnom dijelu rada, gradski način života u gradu St. Louis najbolje će se spoznati ukoliko se prije svega predstavi njegov historijski razvoj, demografska struktura, kulturna i tradicionalna obilježja i religijski utjecaj.

2.1. NASTANAK I HISTORIJSKI RAZVOJ GRADA ST. LOUISA

Kako je to slučaj i sa ostalim modernim gradovima u SAD-u, teritorija koja je kasnije oformljena kao grad St. Louis bila je naseljena sa domorodačkim plemenima indijanaca, puno prije nego su na nju pristigli Evropljani. Tako su pojedini historijski zapisi pokazali kako je na ovom teritoriju egzistirao veći broj plemena, od kojih su svakako bila najznačajnija plemena Kaskaskia, Cahokia, Peoria, Tamaroa, Moingwena, Michigamea, Chepoussa, Chinkoa, Coiracoentanon, Espeminkia, Maroa i Tapouara indijanaca.

U vrijeme evropskog kontakta do kojeg je došlo zahvaljujući ekspedicijama u 17. stoljeću, vjerovalo se da je na ovom geografskom području živjelo nekoliko desetaka hiljada ljudi, što je opravdan stav ukoliko se u obzir uzme da je samo na teritoriji Velikog sela (eng. *Great Village*) u državi Illinois u to vrijeme egzistiralo oko 20.000 stanovnika. Kako su evropljani sve više kolonizirali Ameriku i u tom smislu činili strašne zločine i istrebljivanje zatečenog

indijanskog stanovništva, sredinom 18. stoljeća na ovom prostoru ostalo je samo pet glavnih plemena Cahokia, Kaskaskia, Michigamea, Peoria i Tamaroa.³⁵

Prvi temelj grada St. Louisa udarili su francuski kolonizatori, koji su na prostore današnjeg SAD-a pristigli 1764. godine. U tom smislu, tadašnji kralj Francuske dodijelio je Pierre Laclede Liguestuu komad zemlje, koji je kao prvobitnu funkciju imao trgovinsko područje za prodaju krzna. Lokaciju su izabrali zbog povoljnog geografskog položaja i blizine Mississippi i Missouri rijeka, a izgradnja prvobitnog naselja na tom mjestu započela je već naredne godine. Laclede je sa skupinom od 30 članova 14. februara 1764. godine stigao na lice mjesta čime je formalno započela izgradnja naselja. Laclede ga je nazvao St. Louis, u čast Luja XV, tadašnjeg francuskog kralja, i Louisa IX, kraljevog sveca zaštitnika.³⁶ St. Louis premješten je 1770. godine u vlast Španije, a da bi u konačnici 1803. godine postao dijelom Sjedinjenih Američkih Država. Iako je formalno teritorija postala dijelom SAD-a, urbana je legenda da je na dan prijenosa teritorija 1803. godine, St. Louis u jednom danu "letio" pod tri zastave - francuskom, španjolskom i američkom.

Slika 16 – St. Louis gradska Vijećnica i grad u izgradnji

Preuzeto iz: City Hall History, dostupno na: <https://www.stlouis-mo.gov/government/about/history-of-city-hall.cfm>

³⁵ A Brief History of St. Louis, dostupno na: <https://www.stlouis-mo.gov/visit-play/stlouis-history.cfm>

³⁶ History of St. Louis, Missouri, dostupno na: <https://www.u-s-history.com/pages/h2793.html>

St. Louis bio je značajno strateško mjesto za vrijeme Američkog građanskog rata, ali je ostao čvrsto pod nadzorom Unije, za što je osnovni razlog ležao u velikom utjecaju na tadašnju teritoriju koje je imalo njemačko doseljništvo. Iako se u pravilu za vrijeme rata nijedna veća bitka nije održala u gradu ili njegovoj neposrednoj blizini, takozvana "Bitka kod kampa Jackson" bila je vrijedna borba, veoma važna za ishod kojim je ovaj sukob rezultirao, a koja se odigrala na mjestu na kojem se danas nalazi kampus Univerziteta u St. Louisu. Bitno je također napomenuti da se St. Louis u 19. stoljeću relativno brzo izgradio u važan trgovački epicentar, privlačeći zbog toga hiljade imigranata željnih pronalaska novog života.

Slika 17 – Kartografski prikaz St. Louis grada i okruga

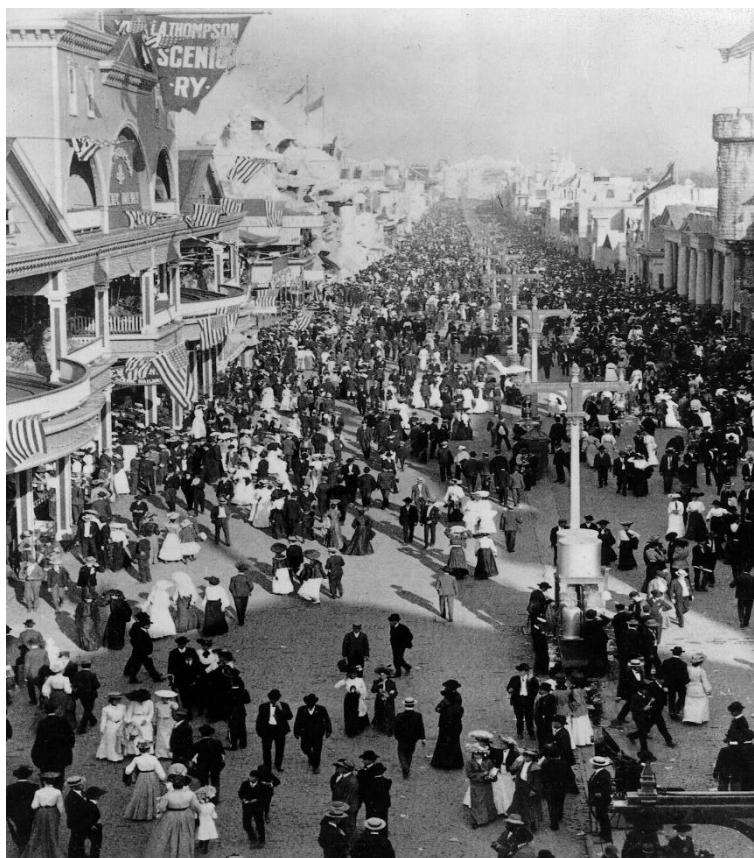
Preuzeto sa: <http://maps.slpl.org/gen.html>

Sadašnje granice grada utvrđene su 1876. godine, kada su građani izglasali separaciju grada od St. Louis okruga u kojem se do tada nalazio. Glasovanje o odvajanju grada od St. Louis od istoimenog okruga nije uspio iz prvog pokušaja, jer su stanovnici grada jedva izglasali da (11.878 prema 11.525), a stanovnici županije ne (2.617 do 848). Zbog toga je došlo do

prebrojavanja glasova, nakon čega je odluka o odvajanju prihvaćena i ubrzo realizirana u praksi.³⁷

Brz razvoj grada poslije ovog događaja samo je nastavljen, pa je do 1900. godine St. Louis postao značajan proizvodni centar države. Industrijalizacija je u St. Louisu bila lako primjenjiva i uzimala je maha zbog dominacije grada u regiji, pristupa željezničkom i vodenom prijevozu i središnjeg geografskog položaja grada u državi. Jedan od sjajnih trenutaka grada dogodio se 1904. godine, kada je St. Louis bio domaćin Svjetske izložbe pod nazivom *The Louisiana Purchase Exposition*, održane u šumskom parku na zapadnom rubu grada. Također, iste godine u St. Louis-u održane su Olimpijske igre na *Francis Field* terenu Univerziteta Washington. Sajam je posjetilo više od 20 miliona ljudi za vrijeme njegovog sedmomjesečnog trajanja, koje je ovjekovječeno u pjesmi "*Meet Me in St. Louie, Louie*".³⁸

Slika 18 – Pune ulice St. Louis-a 1904. godine
Preuzeto iz: St. Louis, Missouri, United states, dostupno na:
<https://www.britannica.com/place/St.-Louis-Missouri>

³⁷ St. Louis' Great Divorce: A complete history of the city and county separation and attempts to get back together, dostupno na: <https://www.stlmag.com/news/politics/st-louis-great-divorce-history-city-county-split-attempt-to-get-back-together/>

³⁸ A Brief History of St. Louis, dostupno na: <https://www.stlouis-mo.gov/visit-play/stlouis-history.cfm>

U 20. stoljeću grad je samo nastavio industrijalizaciju i ubrzo je postao dom prve nacionalne benzinske pumpe, a do današnjeg dana postao je jedna od vodećih regija u SAD-u po proizvodnji automobila, odmah iza Detroita. Dvadeseto stoljeće u St. Louisu bilo je obilježeno i brojnim migracijskim tokovima, koji su u ovaj grad doveli mnogobrojno novo stanovništvo različitog nacionalnog i etničkog porijekla. Ovi migracijski tokovi došli su u konačnici do izražaja tek nakon Drugog svjetskog rata, kada je populacija St. Louisa premašila 856.000 stanovnika.

Ovaj pretrpani grad više nije imao prostora za rast unutar svojih fiksnih granica, a veliki dio stambenog fonda bio je zanemaren za vrijeme trajanja Velike depresije i ekonomske krize koja je SAD pogodila 30-ih godina. To je rezultiralo prenaseljenošću grada, pa se svaki novi rast stanovništva morao dogoditi u predgrađima okruga St. Louis, koje St. Louis nije mogao pripojiti. Kako su se neki afroamerikanci s juga, bez obzira na prenatrpanost grada nastavili useljavati u St. Louis, ranije generacije doseljenika postepeno su se preselila u predgrađa.³⁹

U narednom periodu u gradu je došlo do urbanizacije, pa je krajem 70-ih i početkom 80-ih godina dvadesetog stoljeća došlo do revitalizacije grada i njegovog stanovništva. Iako su porezna reforma iz 1986. godine i recesija do koje je došlo kasnih 80-ih i ranih 90-ih godina znatno usporile rast, u ovom periodu u St. Louisu dovršeno je nekoliko velikih projekata kao što je to između ostalog bila izgradnja *MetroLink* lake željezničke pruge, proširenje Kongresnog centra, izgradnja stadiona *Ciel Civic Center*-a i *Trans World Dome*-a. Urbanizaciju i revitalizaciju grada na kratko je 1993. godine usporila i velika poplava rijeke Mississippi, ali većina nižih industrijskih područja grada bila je zaštićena poplavnim zidom. Najteža poplava u gradu dogodila se uz rijeku Des Peres, odvodnju koja je služila zapadnom i južnom dijelu grada i ulijevala se u rijeku Mississippi.⁴⁰

Danas je St. Louis moderan američki grad u svakom smislu te riječi, o čemu svjedoči najviše njegov urbani izgled i sadržaj, ali i industrijska poledina koja je ekonomiju i privrednu snagu ovoga grada podizala stotinama godina u kontinuitetu. U modernom smislu, St. Louis jedan je od najvećih industrijskih giganata Sjedinjenih Američkih Država, te velikim dijelom učesnik u postizanju stabilnosti i ekonomskom rastu američke privrede.

---

³⁹ Lindberg, C. A. (1998). *The Spirit of St. Louis*. Simon and Schuster. Str. 7.

⁴⁰ History of St. Louis, Missouri, dostupno na: <https://www.u-s-history.com/pages/h2793.html>

Slika 19 – Izgled St. Louis-a danas

Preuzeto iz: St. Louis city leaders giving update on COVID-19 efforts, dostupno na: <https://www.ksdk.com/article/news/health/coronavirus/st-louis-city-leaders-giving-update-on-covid-19-efforts/63-315fa80d-c482-4b10-8e9d-de064018a3be>

2.2. DEMOGRAFSKA STRUKTURA I STATISTIKA GRADA ST. LOUIS

Iako je u suštini nakon osnivanja grada, kako smo to prethodno i vidjeli, posredstvom migracija došlo do naseljavanja St. Louis-a od strane stanovništva drugih nacionalnosti, ovo područje ostalo je pretežno naseljeno francuskim doseljenicima sve do sredine 19. stoljeća. U tom smislu može se zaključiti kako je domicilno indijansko stanovništvo, koje je naseljavalo ove krajeve prije 1764. godine, skoro potpuno protjerano.

Konkretno, tek u periodu između 1840. i 1860. godine došlo je do velikih migracijskih kretanja na cjelokupnoj američkoj teritoriji. U tom smislu, najdominantnije etničke i nacionalne skupine migranata koje su u tom periodu naselile St. Louis, bili su Njemci i Irci, koji su iz svojih evropskih država migrirali u Ameriku u potrazi za boljim uslovima života. Kasniji valovi doseljenika u St. Louis uključivali su Talijane, Srbe, Libanonce, Sirijce i Grke, koji su se naselili na teritoriju grada krajem 19. stoljeća. Tijekom Velike migracije, hiljade afroamerikanaca preselile su se u St. Louis u periodu između Prvog i Drugog svjetskog rata.

Veliki broj (46,2%) populacije u gradu St. Louisu predstavljaju afroamerikanci, koji su se, kako smo prethodno vidjeli, naselili na ovu teritoriju u periodu između Prvog i Drugog svjetskog rata. U tom smislu, etnički odnos koji u ovom gradu postoji, iznimno je i značajno polariziran u pogledu južnjačke bijelo-crne dihotomije. U više navrata u državi Missouri i

gradu St. Louisu došlo je do brutalnog suočavanja nacije sa unutarnjim nesuglasticama i nedosljednostima rasizma, posebno u periodu koji je prethodio Američkom građanskom ratu.⁴¹

Kasnije je St. Louis postao prvi grad koji je 1916. godine prihvatio uredbu o kućnoj segregaciji, a nedugo zatim, u julu 1917. godine i mjesto na kojem su se održali najkrvaviji protesti i pobune u vezi sa rasnom diskriminacijom u historiji SAD-a. Bitno je također naglasiti i kako je ovaj grad bio prvi grad u SAD-u koji je otvorio srednju školu za afroamerikance, mjesto na kojem je bila izražena najviša stopa urbanizacije i socijalne inkluzije afroamerikanaca u društvo i svakodnevni život, te jedno od prvih mjesta na kojima se počela razmatrati pravna strana izazova u vezi sa segregacijom obrazovanja.⁴²

U smislu svega prethodno iskazanog, bitno je naglasiti kako je do 1940. godine u gradu St. Louisu živjelo preko 800.000 ljudi.⁴³ Ono što je zanimljivo spomenuti na ovome mjestu je i to, da je između 1992. i 1995. godine, područje grada St. Louisa i njegove okolice, naselio relativno veliki broj Bosanaca i Hercegovaca, koji su u Ameriku izbjegli zbog agresije koja se u BiH u to vrijeme odvijala. Tako je u navedenom periodu u ovaj grad pristiglo oko 11.000 izbjeglica iz BiH.⁴⁴

Iako St. Louis posljednjih godina ima relativno mali postotak stanovništva koje je rođeno van SAD-a, koji je 2013. godine iznosio otprilike 6,8%, a prošle godine 7,2% on je mjesto na kojem živi najveći broj bosanskohercegovačke populacije u čitavoj državi. Tako danas na prostoru St. Louisa živi i zove ga svojim domom između 50.000 i 60.000 hiljada stanovnika bosanskohercegovačkog porijekla. Neka istraživanja su također pokazala kako je 2003. godine, drugi najčešće govoreni jezik u St. Louisu bio bosanski.⁴⁵

Kada govorimo o demografskoj strukturi St. Louisa, nemoguće je ne osvrnuti se i na grad i na okrug. Tako, kada mislimo na grad St. Louis, on je u 2020. godini imao populaciju od 300.576 stanovnika, dok je iste godine u okrugu St. Louis bilo naseljeno 992.142 stanovnika. Posmatrano po nacionalnoj i etničkoj skupini, vodeća po broju stanovnika u gradu St. Louisu

---

⁴¹ Bourgois, P. (2008). If You're Not Black You're White: A History of Ethnic Relations in St. Louis. City & Society, str. 108.

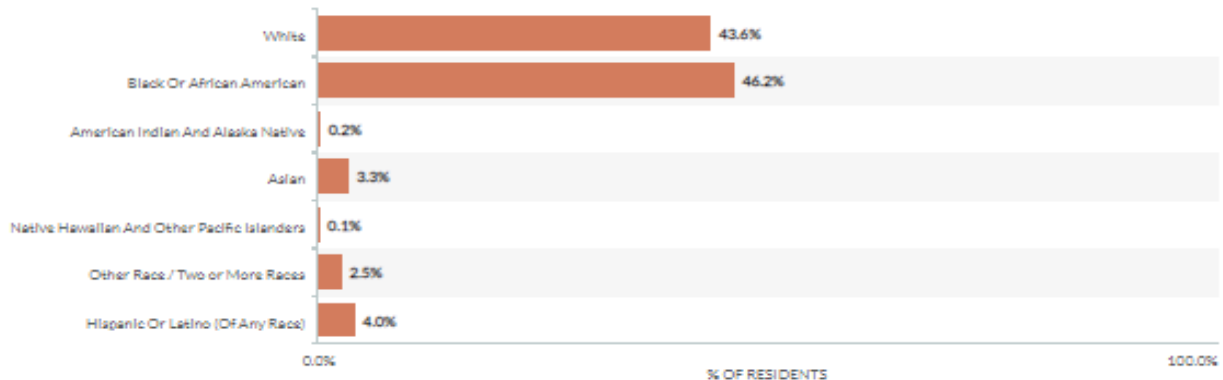
⁴² Lumpkins, C. L. (2006). Black East St. Louis: Politics and Economy in a Border City, 1860-1945. the Pennsylvania State University – The Graduate School: College of the Liberal Arts. Str. 117-120.

⁴³ A Brief History of St. Louis, dostupno na: <https://www.stlouis-mo.gov/visit-play/stlouis-history.cfm>

⁴⁴ Hume, S. (2015). Two decades of Bosnian place-making in St. Louis, Missouri. Journal of Cultural Geography, vol. 32, no. 1.

⁴⁵ Cheah, W. H., Karamehić-Muratović, A. I Matuso, H. (2013). Ethnic-Group Strengh Among Bosnian Refugees in St. Louis, Missouri, and Conformity Pressure. Journal of Immigrant & Refugee Studies, no. 11, str. 403.

je skupina afroamerikanaca, u koju pripada procentualno gledano 46.2% stanovnika grada, dok ljestvicu odmah ispod nje na ovoj skali zauzimaju bijelci. Kompletan prikaz nacionalne i etničke pripadnosti stanovništva grada St. Louis, prikazan je na sljedećoj slici.

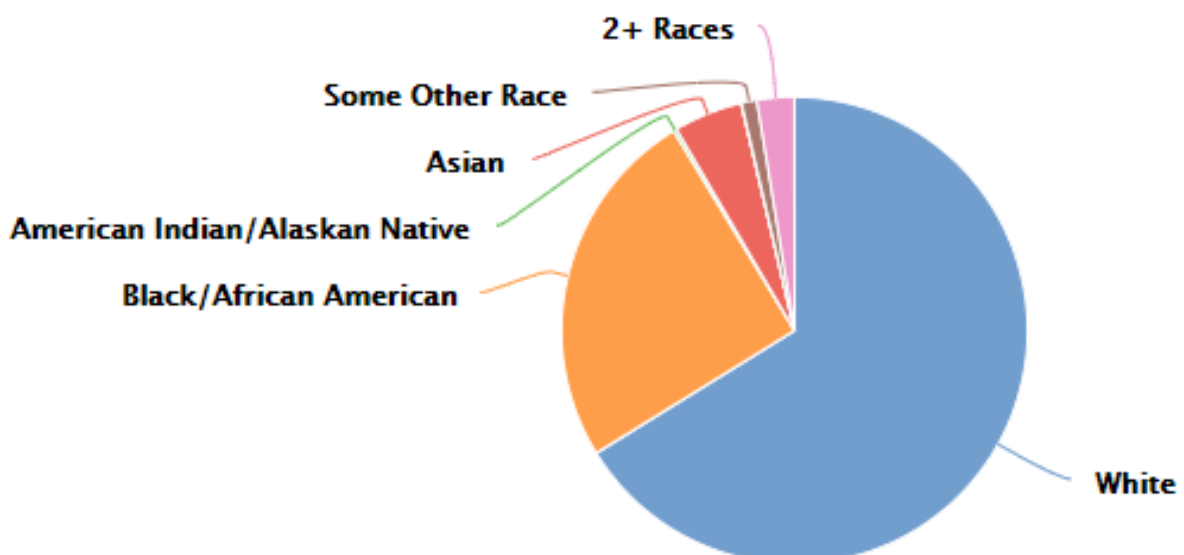

Slika 20 – Grafički prikaz nacionalne i etničke pripadnosti stanovništva grada St. Louis

Preuzeto iz: St. Louis, demographic data, dostupno na:

<https://www.neighborhoodscout.com/mo/st-louis/demographics>

Sa druge strane, u okrugu St. Louis preovladavaju bijelci kojih ima 66,20% u odnosu na ostalo stanovništvo, a afroamerikanci su sljedeći i čine 25.12% stanovništva. Grafički prikaz rasne pripadnosti stanovništva grada St. Louis, prikazan je na sljedećoj slici.

Slika 21 – Grafički prikaz rasne pripadnosti stanovništva okruga St. Louis

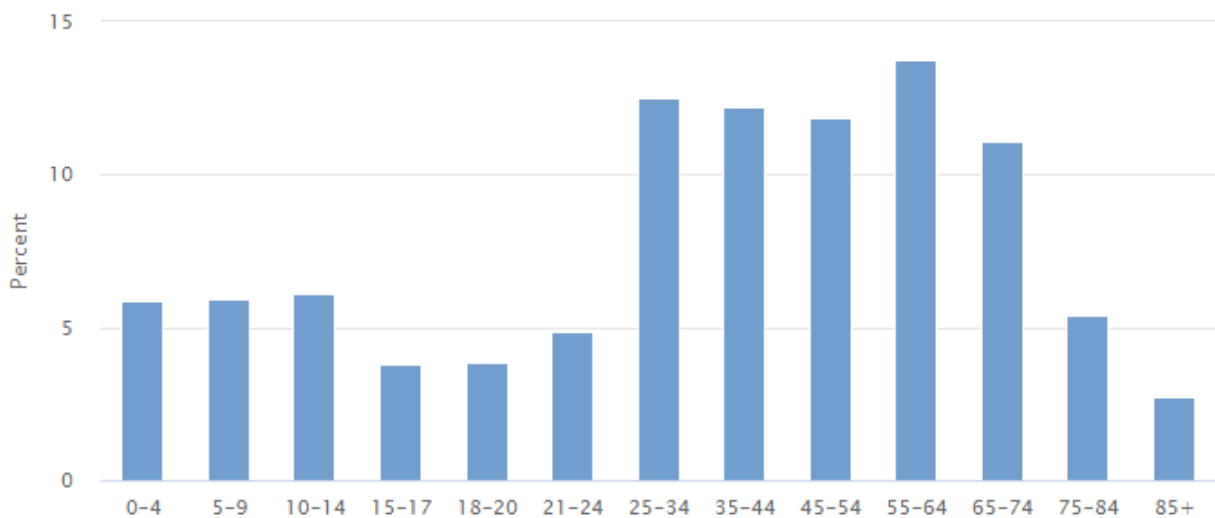
Preuzeto iz: 2021 Demographics, Summary Data for County St. Louis, dostupno na:

<https://www.thinkhealthstl.org/demographicdata>

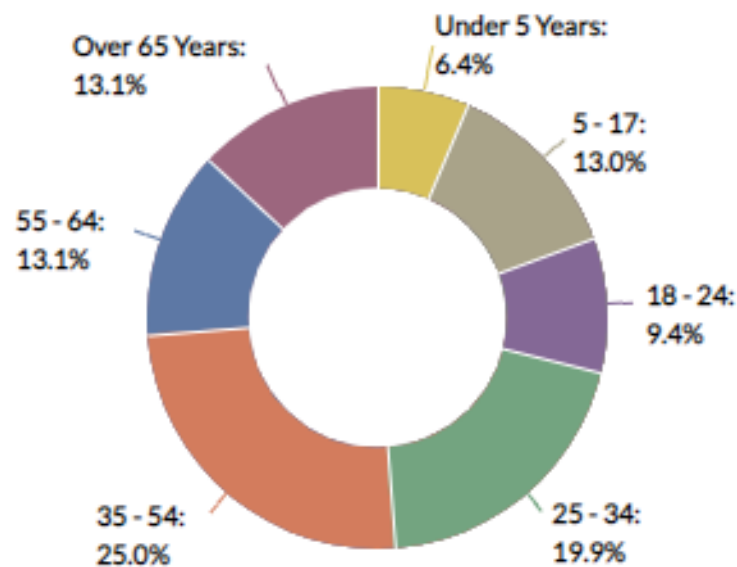
Što se starosne strukture stanovništva tiče, najveći broj stanovništva u okrugu St. Louis pripada dobnoj skupini 55-64 godine starosti. Grad St. Louis najviše stanovnika ima iz

kategorije 35-54 godine starosti. Na sljedećim slikama grafički je predstavljena struktura stanovništva prema dobnoj skupini.

Slika 22 – Grafički prikaz starosne strukture stanovništva okruga St. Louis
 Preuzeto iz: 2021 Demographics, Summary Data for County St. Louis, dostupno na:
<https://www.thinkhealthstl.org/demographicdata>

Slika 23 – Grafički prikaz starosne strukture stanovništva grada St. Louis
 Preuzeto iz: St. Louis, demographic data, dostupno na:
<https://www.neighborhoodscout.com/mo/st-louis/demographics>

2.3. TRADICIONALNI I KULTURNI ASPEKTI GRADSKOG NAČINA ŽIVOTA ST. LOIS

Autohtono stanovništvo koje je živjelo na teritoriji St. Louisa, konkretnije indijanska plemena, za sobom su ostavile brojne tradicionalne i kulturne podsjetnike na život koji su imali prije dolaska evropljana u Ameriku. U tom smislu oni su izgradili mnogobrojne i raznolike hramske i stambene humke, odnosno zemljane objekte sa obje strane rijeke Mississippi. Jedno od najznačajnijih takvih pronalazišta je i Cahoika nasip, po kojem, ali i mnogobrojnim sličnim njemu je grad St. Louis dobio nadimak Grad nasipa (eng. *Mound City*). Danas više, veliki broj ovih tradicionalnih značajki na žalost ne postoji, jer su nasipi i humke koje su indijanska plemena za vrijeme svog života gradili, uništene prilikom kasnijeg užurbanog urbanog razvoja na ovom prostoru.⁴⁶ Preostali historijski dokazi života iz ovog vremena, danas su zaštićeni i često posjećeni spomenici indijanske kulture, koja je na prostorima St. Louisa egzistirala stotinama godina prije dolaska evropljana na američko tlo.

Tradicija i kultura u gradu St. Louisu je, može se čak reći i slična onoj koja postoji u gradu Sarajevo. Razlog za ovu sličnost leži u činjenici da je ovaj grad stotinama godina unazad naseljavalo stanovništvo različitog nacionalnog, etničkog i/ili religijskog porijekla. Zahvaljujući migracijama, u St. Louisu su se osim domorodaca i Francuza, koji su prvi pristigli na ovo geografsko područje, kasnije su ga naseljavali i brojni drugi narodi, između ostalog Njemci, Talijani, Irci, Libanonci, Sirijci, Grci, Bosanci, Srbi, Afroamerikanci, Latinoamerikanci i drugi.

Jasno je, naravno, kako je svaki od ovih naroda ostavio tragove na gradu i njegovom svakodnevnom životu, jedinstvenom tradiciom i kulturom. Sa svojom francuskom prošlošću i valovima katoličkih imigranata iz 19. i 20. stoljeća iz Irske, Njemačke i Italije, St. Louis je postao glavno središte rimokatoličanstva u Sjedinjenim Američkim Državama, a ovaj grad također se može pohvaliti najviše multikulturalnim društvom u SAD-u.

Ono što je za ovaj rad i istraživanje posebno značajno jeste činjenica da u St. Louis-u živi veliki broj stanovnika bosanskohercegovačkog porijekla. Tako na primjer u dijelu grada u kojem je pretežno naseljeno bosanskohercegovačko stanovništvo, izgrađena je replika Sebilja sa Sarajevske čaršije, a na cijelom prostoru SAD-a izgrađena je i prva munara (minaret) po uzoru na bosanskohercegovačke munare, te najviše zbog toga ovo naselje se u gradu popularno

---

⁴⁶ A Brief History of St. Louis, dostupno na: <https://www.stlouis-mo.gov/visit-play/stlouis-history.cfm>

i žargonski naziva Mala Bosna (eng. *Little Bosnia*). U toku 2010. godine, prema statističkim podacima grada, procijenjeno je da na njegovoj teritoriji živi oko 70.000 Bosanaca. U tom smislu, u St. Louisu je populacija stanovništva bosanskohercegovačkog porijekla najveća u Sjedinjenim Američkim Državama i generalno najveća bosanska populacija izvan svoje domovine. Najveća koncentracija Bosanaca u St. Louisu je u naseljima Bevo Mill, te u Affton, Mehlville i Oakville na jugu okruga St. Louis.

Slika 24 – Replika Sebilja u St. Louis-u

Preuzeto iz: Experience the Rich Culture of Little Bosnia in St. Louis, dostupno na: <https://unewsonline.com/2020/11/experience-the-rich-culture-of-little-bosnia-in-st-louis/>

Kako smo vidjeli to u prethodnom dijelu rada, stanovništvo u gradu St. Louisu skoro je po pola podijeljeno prema rasnoj pripadnosti, a dijeli se većinski na bijelce i Afroamerikance. Kako Afroamerikanci koji su naselili teritoriju grada i okruga St. Louis predstavljaju jednu od značajnijih odrednica stanovništva u modernom smislu riječi, oni su također svojom bogatom tradicijom ovaj grad trajno obilježili, i to ponajprije sa džez (eng. *jazz*) muzikom i kulturom, koja je za njega danas veoma specifična i dragocijena. St. Louis danas održava ovu tradiciju u smislu raznolikih i mnogobrojnih ugostiteljskih objekata – klubova, u kojima se ova muzika svira i sluša, ali i u smislu različitih koncerata, takmičenja i festivala. U smislu prethodno navedenog, u gradu St. Louis se svake godine obilježava jedan od najpoznatijih svjetskih muzičkih festivala iz oblasti *jazz* muzike, koji nosi naziv *The Greater St. Louis Jazz Festival*.

Slika 25 – Poster za St. Louis Jazz Festival

Preuzeto sa: <https://music.umsl.edu/GSLJazzFestival/index.html>

Kultura grada St. Louis značajno je obilježena i nekim drugim muzičkim žanrovima, među kojima se posebno izdvajaju *blues*, *ragtime* i klasična opera. Ovaj grad je ujedno i sjedište druge najstarije orkestarske simfonije u Americi – *St. Louis Symphony*, kao i operskog teatra u kojem se svake godine održava ljetni festival kulture.

Kako je to slučaj sa stanovništvom bosanskohercegovačkog porijekla i Afroamerikancima, i druge nacionalne i etničke skupine stanovništva koje egzistiraju u St. Louis-u (njemci, francuzi, irci, italijani, grci, srbi i mnogi drugi), značajno su doprinijeli multikulturnom izgledu i duhu ovoga grada. Tako se u njemu mogu pronaći različiti kvartovi i dijelovi grada obilježeni tradicionalnim postavkama drugih evropskih naroda i nacija.

Može se dakle zaključiti kako je u St. Louisu izmješana multietnička struktura stanovništva doprinijela razvoju jedinstvene kulture i tradicije, koja se kao takva razlikuje od svih ostalih u Sjedinjenim Američkim Državama, ali i čitavom svijetu. Razlog za to naravno leži u činjenici da su migracije sa sobom donijele tragove različitih zemalja i naroda, etničkih i nacionalnih pripadnosti, koje su se na prostoru jednog grada sve smjestile i pronašle način da zajedno egzistiraju na jedinstvenom području.

2.4. RELIGIJSKI UTJECAJ NA GRADSKI NAČIN ŽIVOTA GRADA ST. LOUIS

Katolička crkva javila se na teritoriji grada St. Louisa kao prva religijska organizacija, a koja kao takva i do današnjeg dana ostaje najviše zastupljena. Već je na kratko bilo riječi o tome kako je rimokatolička crkva prva ostavila značajnije tragove na kulturu i identitet naroda St. Louisa, a kasnije je ona bila jedan od ključnih elemenata za širenje ove religije po ostatku Amerike, posebno među indijancima, a doprinijela je i drugim aspektima sociološkog i urbanog života stanovništva i potpomogla izgradnju bolnice 1845. godine.⁴⁷

Pored katoličke crkve danas u St. Louisu veliki značaj imaju protestantska i afroamerička crkva i jevrejska zajednica. Istraživanja provedena na ovu temu pokazuju kako su upravo migracije u uskoj vezi sa naprednom urbanizacijom, doprinijele nastanku religijske raznolikosti unutar grada St. Louisa, ali i u ostalim američkim gradovima toga vremena.⁴⁸

Kao što je to bio slučaj u najvećem broju gradova i država širom svijeta, religija unutar St. Louisa snažno je oduvijek utjecala i na politički život, ali i na svakodnevnicu njegovog stanovništva. Zapravo, može se reći kako religija i politika nikada u Sjedinjenim Američkim Državama nisu u potpunosti bile neovisne jedna o drugoj. To je naravno jasno, s obzirom na to da je religija već hiljadama godina unazad diktirala i vodila države i njihovu politiku, a djelimično tako ostaje sve do modernog doba i savremenih država. Jedino što se promijenilo u odnosu na ranije periode je to, što je taj utjecaj sve manje primjetan u neposrednom smislu.⁴⁹

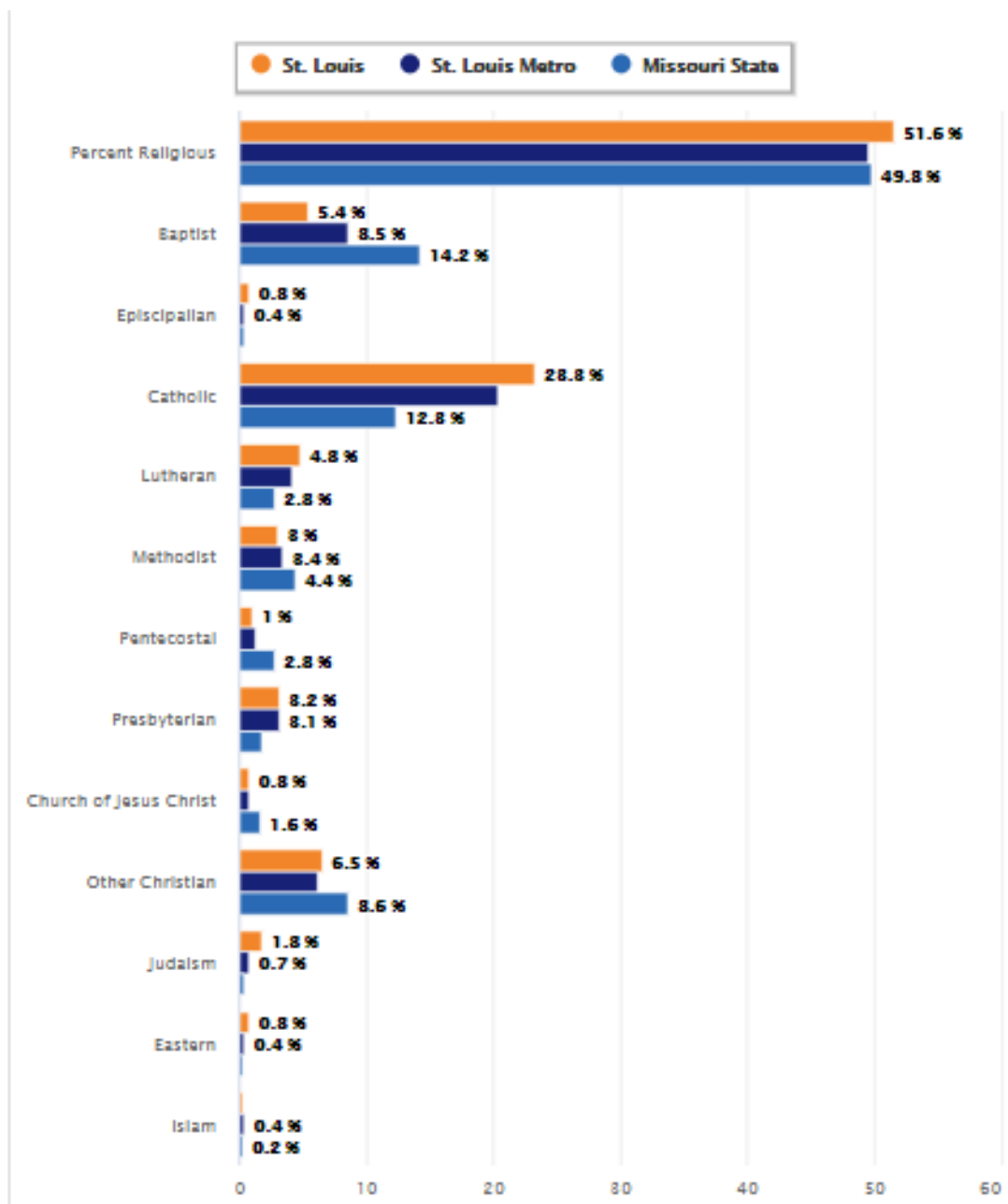
Ukoliko se u obzir uzme činjenica da je St. Louis multinacionalni i multi etnički grad, evidentno je kako se u njemu javlja i veći broj različitih religija koje njegovo stanovništvo prakticira. Prema dostupnim podacima na ovu temu, tek nešto više od polovine stanovnika grada St. Louis je religijski opredijeljeno, dok ostatak stanovništva pripada u skupinu agnostika ili ateista. Najveću religioznu skupinu u tom smislu čine katolici, koji se procentualno odnose na 23,3% stanovništva St. Louisa. Na sljedećoj slici prikazana je religijska struktura stanovništva u St. Louisu.

---

⁴⁷ A Preservation Plan for St. Louis: Historic Contexts – Religious Life, dostupno na: <https://www.stlouis-mo.gov/government/departments/planning/cultural-resources/preservation-plan/part-i-religious-life.cfm>

⁴⁸ Schneiderman, H. S. (1990). Review of Christiano, K. J.: Religious Diversity and Social Change in American Cities, 1890-1906. *Social Forces*, vol. 69, no. 1, str. 315.

⁴⁹ Williams, R. H: i Demerath, N. J. (1991). Religion and Political Process in an American City. *American Sociology Review*, vol. 56, no. 4, str. 418.

Slika 26 – Grafički prikaz stanovništva u gradu St. Louis prema religijskim uvjerenjima

Preuzeto iz: Religion in St. Louis, Missouri, dostupno na:

https://www.bestplaces.net/religion/city/missouri/st._louis

Na osnovu podataka iskazanih na prethodnoj slici može se, dakle, utvrditi kako je tek nešto više od 50% stanovništva u gradu St. Louisu uopće religiozno, a najveći procenat tog stanovništva je katoličke vjeroispovijesti. Jevreji čine oko 1,8% stanovništva, dok prema ovim podacima, islam prakticira tek 0,4% stanovništva. Religija je također imala veliki efekat na formiranje i razvoj grada St. Louisa, iako se ona danas više ne prakticira u obimu u kojem se prakticirala prije. Njeni utjecaji ipak su i dalje vidljivi, posebno u kontekstu vjerskih objekata i kulturnih zaostavština.

3. KOMPARACIJA GRADSKOG NAČINA ŽIVOTA SARAJEVO, BiH – ST. LOIS, SAD

Može se reći na osnovu svega do sada iskazanog, kako su Sarajevo i St. Louis u pojedinim odrednicama veoma slični gradovi. Mali dio Sarajeva, kao podsjetnik na njega čak se u vidu replike nalazi u dijelu St. Louis-a, koji zbog naseljenosti tog područja bosanskohercegovačkim izbjeglicama nosi nadimak "Mala Bosna". Historija i bogata kulturna i tradicionalna pozadina koju oba posmatrana grada imaju, ukazuju na to da, prije svega, nema razvoja pojedinih gradova ukoliko sama država u kojoj oni egzistiraju, na njihov razvoj nije opredijeljena i usmjerena.

Upravo se u prethodno rečenom ogleda osnovna razlika među ovim gradovima, jer su oni poprilično jednako nastali, odnosno osnovani su na sličan način i sa veoma sličnim predispozicijama. Jedan od njih – St. Louis, razvijao se kontinuirano gotovo sve vrijeme svog postojanja, dok se drugi od njih – Sarajevo, razvijalo u obimu u kojem je to bilo dozvoljeno, tj. u odnosu na prioritet koji je na njegov razvoj stavljala vlast u različitim historijskim razdobljima njegovog postojanja. U tom kontekstu, kao najvažniji zaključak ove komparacije može se prije svega izvući činjenica da gradski način života uveliko ovisi o samoj državi i političkoj strukturi u okviru koje on postoji.

Iako dakle, kada se ova tema tek krene izučavati, na prvi pogled može izgledati kako Sarajevo i St. Louis nemaju nikakvih poveznica ni zajedničkih karakteristika, upravo je suprotno, a čak i razlike koje među njima postoje ukazuju na veoma značajna pitanja za oba ova grada i razumijevanje njihovog gradskog načina života. U tom smislu, u nastavku će biti prikazane osnovne sličnosti i razlike u gradskom načinu života u gradovima Sarajevo i St. Louis, u kontekstu svega o čemu je u radu prethodno bilo govora.

3.1. OSNOVNI POKAZATELJI, SLIČNOSTI I RAZLIKE U GRADSKOM NAČINU ŽIVOTA

Kako je to već i napomenuto više puta, a na to se valja posebno osvrnuti na ovom mjestu, kada se tek pogleda naslov ovoga završnog rada, moglo bi se pomisliti kako među ova dva izučavana grada i njihovog gradskog načina života ne postoje nikakve poveznice, te kako će se komparacija među njima odnositi uglavnom na ukazivanje i predstavljanje razlika koje među njima postoje. Ipak, kako se kroz rad prolazi i kako se posmatraju osnovne odrednice gradskog

načina života u ovim gradovima, primjetno je kako Sarajevo i St. Louis ipak nisu toliko različiti koliko bi se moglo na prvu učiniti.

Na samom početku bitno je naglasiti kako se već kao prva sličnost između grada Sarajeva i grada St. Louisa javlja teritorija koja ove gradove okružuje u širem smislu, a koja nosi iste nazive kao oni. Tako smo vidjeli da je Grad Sarajevo danas dio Kantona Sarajevo, a grad St. Louis već od svog samog nastanka dio, iako sada već dugo politički odvojen, istoimenoga okruga. Ovakva činjenica ukazuje na veliki značaj koji ovi gradovi imaju danas, ali i onaj koji su imali kroz historiju za širi teritorijalni protor, odnosno geografsko područje koje ih okružuje. Taj značaj može se prije svega povezati sa povoljnim lokalitetom na kojem su oba ova grada unutar svojih država osnovana, te velikog urbanističkog, trgovačkog i industrijskog potencijala koji su oni kroz historiju imali, i u tom smislu zadržali do danas.

Kada govorimo o počecima, odnosno osnivanju gradova Sarajeva i St. Louis-a, nemoguće je ne primjetiti kako se Sarajevo kao grad osnovalo dosta prije nego St. Louis, upravo iz razloga što su ga osnovale Osmanlije za vrijeme svoje vladavine u Bosni. Zajednička karakteristika i poveznica među ovim gradovima može biti također i način na koji su ovi gradovi osnovani, ali i urbanistički i teritorijalno, povoljan geografski prostor na kojem su oni izgrađeni. Oba grada osnovana su na povoljnim lokacijama, u blizini rijeka, što je omogućilo njihov relativno ubrzan razvoj, te omogućilo da ova dva grada u veoma kratkom vremenskom razdoblju postanu centri širih područja koji su ih okruživali.

I jedan i drugi grad osnovali su i izgradili pridošli stanovnici, koji su zatečeno područje oblikovali prema svojim kulturnim i tradicionalnim postavkama i trenutačnim potrebama. Vidjeli smo da je St. Louis prije svega osnovan kao trgovački centar okruga, kako bi se trgovina kožom između indijanskih domorodaca i pridošlih evropljana olakšala i razvila. Slično tomu, osmanlije su izgradile Sarajevo kao centar trgovine i urbano područje sa kojeg će se Carstvo dalje širiti.

Iako je St. Louis nastao nešto kasnije u odnosu na Sarajevo, gotovo odmah kada se krene izučavati pitanje urbaniteta u okviru ovih gradova može se uočiti razlika u razvoju i modernizaciji koja među ovim gradovima postoji. Razlog za to, naravno, je prije svega činjenica da je Sarajevo kroz svoju historiju više puta mijenjalo političko uređenje i u njemu su se smjenjivale različite vlasti, dok je St. Louis, maltene od samog nastanka do današnjeg dana, bio dijelom Sjedinjenih Američkih Država. Njegovom urbanističkom i industrijskom razvoju potpomogla je snažna privreda i ekonomija SAD-a, što se nikako ne smije zanemariti

kada se izučava razvoj ovih gradova, zbog činjenica koje su se više puta do sada napomenule u radu.

Sarajevo i njegov urbani i ekonomski razvoj ovisio je, kako je to već naglašeno, u dobroj mjeri od toga koliko su pažnje tom pitanju posvećivale vlasti koje su bile na snazi u pojedinim historijskim i razvojnim etapama ovoga grada, dok je St. Louis kako smo vidjeli, imao relativno stabilnu putanju rasta i razvoja, i poticaj od države u kojoj egzistira. U tom smislu može se opravdati činjenica da je Sarajevo manje razvijen grad, unatoč činjenici da je nastalo mnogo prije St. Louis-a i da ima i do današnjeg dana veoma veliki broj različitih potencijala za razvoj, koji se, nažalost, ne koriste u svojem potpunom kapacitetu.

Ne smije se zaboraviti ni činjenica da je Sarajevo pretrpjelo agresiju i teška ratna razaranja, koja su svoje fizičke i emocionalne posljedice ostavile u ovome gradu skoro čitave tri decenije. Za vrijeme rata u Bosni i Hercegovini, Sarajevo je pod opsadom bilo puna 1423 dana, a za to vrijeme veliki broj njegovih stanovnika je poginuo, dok su također brojne značajne, kulturne, historijske i stambene zgrade oštećene ili u potpunosti uništene. Još je bitno napomenuti i kako je St. Louis ipak grad koji se nalazi u SAD-u, kao jednoj od najvećih ekonomskih svjetskih sila, dok je Sarajevo glavni grad BiH koja i dalje predstavlja zemlju u tranziciji, sa brojnim problemima i poteškoćama na putu ka državnom razvoju.

Ekonomskom i urbanom razvoju grada Sarajeva ne pomaže ni činjenica izuzetno kompleksnog i u svijetu jedinstvenog, državno-pravnog uređenja, koje koči skoro sva razvojna pitanja o kojima je nužno odlučivati na nivou države Bosne i Hercegovine. Slojevitost vlasti i pomiješana nadležnost različitih nivoa otežava donošenje svih političkih odluka i legislativa, a posebno njihovu praktičnu primjenu, zbog čega se razvoj ovog, ali i ostalih gradova na teritoriji BiH, kao i cjelokupne države kao teritorijalno-političke zajednice, usporava u velikoj mjeri. Pojedinim istraživanjima utvrđeno je kako kompleksnost državno-pravnog uređenja također ekonomski postepeno uništava i onemogućava ekonomski razvoj i porast prosperiteta Bosne i Hercegovine, kako velikim brojem uposlenih u državnom sektoru, tako i visokim stepenom korumpiranosti najznačajnijih državnih tijela.

Još jedna sličnost između Sarajeva i St. Louisa ogleda se i u multikulturalnoj strukturi njihovog stanovništva. Ipak, jasno se može na osnovu svega rečenog u ovom završnom radu, zaključiti kako je Sarajevo svoju multikulturalnost steklo dolaskom i okupacijom različitih političkih režima i njihovim smjenjivanjem, pa se svaki put prilagođavalo novoj vlasti, od koje je kupilo i zadržavalo pojedine elemente kulture i tradicije.

Sa druge strane, St. Louis poprimio je obilježja multikulturalnog grada zahvaljujući mnogobrojnim migracionim tokovima koji su se na njegovoj teritoriji održavali stoljećima, prije svega zbog povoljnog položaja i perspektive za bolji život i povoljnije uslove. Generalno, država SAD poslužila je mnogim evropljanima kao prilika za pronalazak boljih uslova rada i života, a tako i sam St. Louis, u kojem je, kako smo vidjeli svaki novi val migracija doveo nove nacionalnosti i etničke pripadnosti na teritoriju grada. Iako dakle zbog različitih razloga, multikulturalnost je jedna od osnovnih značajki koja povezuje ova, naizgled potpuno različita grada, a ona se ujedno javlja i kao način na koji se ovi gradovi u svijetu prepoznaju.

U ovom radu bilo je govora i o samom utjecaju religije na gradski način života kod posmatranih i analiziranih gradova. U tom smislu može se zaključiti kako je za Sarajevo karakteristično to, što se u njemu javljaju četiri monoteističke religije, koje se ujedno vezuju i za nacionalno i političko opredjeljenje njegovog stanovništva. Iako je kroz historiju u pogledu nacionalne pripadnosti i vjerskih opredjeljenja dolazilo do različitih nesuglasica i sukobana teritoriji Bosne i Hercegovine, može se kazati kako je Sarajevo, kao glavni grad BiH, najmanje podijeljen u ovom smislu u odnosu na neke druge gradove i manje sredine unutar države. U njemu se nekako oduvijek uspio održati element jedinstva, koji je povezivao njegovo multinacionalno stanovništvo u jednu cjelinu – kao stanovnike Sarajeva, ili popularno, Sarajlije.

Sarajevo je, dakle, oduvijek, bez obzira na situacije, vlasti i režime kroz koje je prolazilo, kao dio svog gradskog načina života i svakodnevnice, duboko u sebi nosilo ljubav i zajedništvo, bez podjela i nesuglasica. O tome možda najbolje svjedoče religijski objekti koji su u starom dijelu grada skoro pa naslonjeni jedan uz drugi, a koji u tom smislu fasciniraju i intrigiraju veliki broj ljudi širom svijeta.

Slično prethodno rečenom, vidjeli smo kako grad St. Louis u najvećem obimu sačinjavaju dvije skupine stanovništva podijeljene prema rasnoj pripadnosti i to – Afroamerikanci i bijelci. Može se reći kako, nasuprot gradu Sarajevu, rasna odnosno etnička pripadost ima veći značaj u St. Louisu, nego što to ima religijska i nacionalna pripadnost, kako je to slučaj u Sarajevu. Bez obzira na to što se u St. Louisu razlikovanje stanovništva vrši pretežno na osnovu rase, osnovna sličnost koja se u odnosu na Sarajevo može prikazati u pogledu navedenoga, odnosi se na činjenicu da danas stanovništvo St. Louisa mirno živi i koegzistira na njegovoj teritoriji bez obzira na porijeklo i rasu, iako tako kroz historiju na žalost nije uvijek bilo.

St. Louis je kroz svoju historiju ipak preživio i neke negativne događaje vezane za rasizam i netrpeljivost bijelog stanovništva prema Afroamerikancima. Ovaj grad je može se reći poznat između ostalog i po krvavim sukobima i dramatičnim protestima za prava afroameričkog stanovništva, ali se on ujedno javlja i kao jedan od prvih gradova SAD-a koji se sistematski borio protiv rasizma i vodio takvu politiku kojom bi se svaki njegov oblik suzbio, a svako negativno ponašanje i kršenje prava afroameričkog stanovništva otklonilo u potpunosti. St. Louis se, kao politička zajednica, također borila i ulagala napore u to da se ovoj populaciji omogući jednako pravo školovanja, pa je ovo prvi grad u SAD-u koji je otvorio srednju školu koju su mogli pohađati Afroamerikanci, čime je uspostavio temelje u obrazovnom sistemu Amerike, te doprinio suzbijanju rasizma na cjelokupnoj teritoriji ove države.

Iako je danas u pogledu ovog pitanja situacija poprilično stabilna, zahvaljujući dugogodišnjim naporima vlasti i međunarodnih organizacija da se prava Afroamerikanaca izjednače i da se njihova marginalizacija spriječi, i dalje dolazi do povremenih specifičnih slučajeva sukoba i netrpeljivosti zbog rasne pripadnosti. Tako je borba za jednaka prava pripadnika ove rase i danas aktuelni problem i sporno pitanje na teritoriji gotovo čitavog SAD-a.

Dakle, na osnovu svega prethodno rečenog, može se reći kako su gradovi Sarajevo i St. Louis po svom nastanku i historijskom razvoju, relativno slični gradovi. Ipak, različite sudbine koje su imali, razdvojili su ih prije svega u smislu ekonomskog razvoja i položaja koji imaju unutar država kojih su dio u modernome smislu riječi. Mnogobrojni su faktori koji su utjecali na formiranje ovih gradova, a danas se njihov gradski način života poprilično razlikuje u kontekstu ekonomske moći i stabilnosti, prilika i mogućnosti koje u okviru njih postoje za njihovo stanovništvo, ali i urbanističkog izgleda. Također, duh multikulturalnosti koji, kako se to više puta već i naglasilo, postoji u oba ova grada, više je izražen u gradu Sarajevu, zbog njegove očite podjele stanovništva, kao i zbog multikulturalnih arhitektonskih otisaka koji se na njegovim ulicama lahko uočavaju i prepoznaju. St. Louis, sa druge strane, kao što je to slučaj i sa ostalim američkim gradovima, dugi niz godina nameće i njeguje čisto američki nacionalizam, zbog čega se građani koji žive na njegovom teritoriju uglavnom osjećaju i izjašnjavaju kao Amerikanci, bez obzira na raznovrsno porijeklo koje imaju.

4. NOVA SVAKODNEVNICA I GRADSKI NAČIN ŽIVOTA POD UTICAJEM POSLJEDICA COVID-19 ZARAZNE BOLESTI

Zarazna bolest COVID-19, ili kako se ona još popularno naziva korona virus, izazvala je smrt miliona ljudi širom svijeta i ozbiljno naštetila ekonomskom i političkom životu skoro svake države u kojoj se pojavila. Iako su na početku mnogobrojni stručnjaci tvrdili kako se radi o lokalizovanoj bolesti, koja se kao takva prvenstveno pojavila u Kini, a za koju se smatralo kako se neće tako lako proširiti na druge države, desilo se upravo suprotno, pa je u rekordno kratkom vremenskom razdoblju, korona virus ušao u skoro sve države svijeta. Svjetska zdravstvena organizacija proglasila je u tom smislu 11. marta 2020. godine pandemiju korona virusa, što je rezultiralo generalnom panikom među ljudskom populacijom i dramatičnom promjenom ljudske svakodnevnice, pa samim time i gradskog načina života.

U tom smislu, pojava korona virusa i njegovo brzo širenje, učinili su do tada nezamislivo, odnosno kategorično i drastično promijenili svakodnevnicu gotovo svakog čovjeka na planeti Zemlji. *Lockdown*, odnosno zabrana kretanja u određenim razdobljima dana ili u pojedinim danima u sedmici, i mnogobrojna druga ograničenja koja su vlade nametale svom stanovništvu, te generalni strah koji se među populacijom pojavio od do sada nepoznate bolesti, izazvali su promjene u ponašanju i u potpunosti iz gradskog načina života izbacili pojedine elemente, bez kojih je on do tada bio nezamisljiv. Danas, više od godinu dana nakon proglašenja pandemije, korona virus još uvijek nije u potpunosti iščezao, te su se pojedine mjere zaštite postavljene u cilju njegovog suzbijanja, i dalje zadržale na snazi.

Bosna i Hercegovina u pandemiji korona virusa, koja formalno još uvijek traje za vrijeme dok se čeka masovna imunizacija stanovništva, pretrpjela je ogromne gubitke – kako one fizičke, koji se odražavaju kroz broj umrlih stanovnika, tako i ekonomske. Snažan udarac pretrpjela je cjelokupna privreda države, a posebno sektori kao što su to ugostiteljstvo i turizam, na čijim se prihodima maltene temelji čitav budžet države.

Ekonomski učinci krize u BiH započeli su se javljati već u januaru 2020. godine, kada je zatvaranje kineske ekonomije zaprijetilo globalnim lancima snabdijevanja. Sredinom marta 2020. godine BiH je proglasila vanredno stanje, ometajući ili sprečavajući poslovanje najvećeg broja postojećih kompanija, što je u konačnici rezultiralo zatvaranjem mnogih od njih. Učinak na prihode svih velikih kompanija u tom smislu bio je ekstremno, zbog čega je došlo i do rasta nezaposlenosti, kako je veoma veliki broj ljudi ostao bez posla. Razna ograničenja, koja su provodili sa jedne strane država i njeni entiteti Federacija Bosne i Hercegovine i Republika

Srpska, kao i lokalne vlasti u BiH sa druge strane, drastično su usporila ekonomiju, prisiljavajući mnoga mala i srednja preduzeća da se trajno zatvore. U tom smislu bitno je naglasiti i primjetan rast nezaposlenosti i usporavanje proizvodnje u gotovo svim sektorima bosanskohercegovačke privrede, kao i nagli pad izvoza, nije olakšavala ni procjena da će izvoz u Bosni i Hercegovini pasti više od 40% BDP-a, posebno zbog pada potražnje na inostranom tržištu. Već u aprilu i maju 2020. godine, država je pokušala ublažiti negativne aspekte korone po ekonomiju, pa je u tom smislu predstavljeno i doneseno nekoliko takozvanih "Korona zakona" koji su za cilj imali pružanje podrške privredi na teritoriju čitave države. Kako su navedene mjere bile uvedene različito u odnosu na složeno federalno uređenje sa jedne strane, te su se u pojedinim dijelovima direktno kosile sa temeljnim ljudskim slobodama kao što su to sloboda kretanja i okupljanja, izvršna vlast u BiH dovela je svoje građane u stanje pravne nesigurnosti, ali i ekonomske nesigurnosti. Kako bi riješile dodatne potrebe za finansiranjem i rješavanjem novonastalih problema, vlasti su zatražile hitnu finansijsku pomoć od MMF-a, Svjetske banke i Evropske unije.⁵⁰

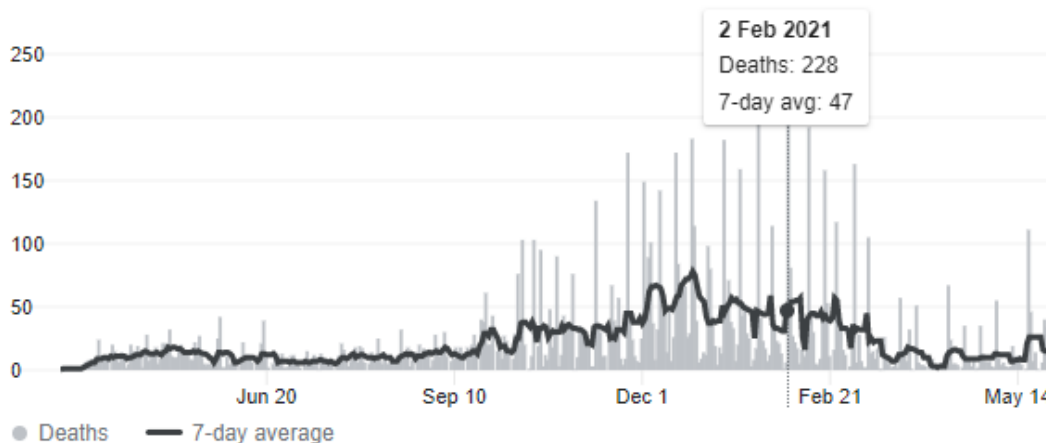
Osim navedenih poteškoća u ekonomskom smislu, te zdravstvene ugroženosti stanovništva, kako je to već i napomenuto, izmijenio se i kompletan koncept gradskog načina života u bosanskohercegovačkim gradovima, koji je bio uzburkan novoizrečenim ograničenjima i zabranama, koje je vlast postavila u cilju zaštite i dobrobiti svojih građana. U akademskim krugovima već se žustro raspravljalo o opravdanosti ovih mjera, koje su se uglavnom kosile sa temeljnim ljudskim pravima i slobodama, kao što je to prije svega pravo na kretanje. Zdravstveni sektor je također podbacio i više puta je za vrijeme pandemije zamalo doživio potpuni kolaps, a nezadovoljstvo građana samo je raslo zbog nekompetentnosti vladajućih struktura unutar države da ponude jedinstveno i optimalno rješenje za situaciju.

COVID-19 zarazna bolest ostavila je značajnog traga na sve ostale države svijeta, pa samim time i na SAD, a u tom smislu i na St. Louis. Iako posljedice korona virusa nisu bile ni približno teške za podnijeti u ekonomskom smislu kao što je to slučaj bio u BiH, njihov trag je u ovom gradu najviše osjetan bio u kontekstu zabilježenih smrtnih slučajeva stanovništva. Tako je na primjer, kako se to vidi na slici ispod, najveći broj smrtnih slučajeva u St. Louisu - njih 228, zabilježan 02. februara 2021. godine.

---

⁵⁰ Bećirović, D., Hadžić, F. I Čavalić, A. (2020). The COVID-19 crisis: economic implications for Bosnia and Herzegovina. *The Visio Journal*, Vol. 5, str. 41.

Slika 27 – Grafički prikaz smrtnih slučajeva korona virusa u St. Louis-u u periodu od 22. marta 2020. do 29. maja 2021. godine
Preuzeto sa: <https://g.co/kgs/bhQC3L>

Korona virus nije ipak ostavio toliko katastrofalne posljedice za privredu i ekonomiju SAD-a, pa samim time ni St. Louisa. Kako se radi o državi koja je jedna od najvećih svjetskih ekonomskih velesila, situacija u pogledu pandemije bila je znatno drugačija nego u BiH i Sarajevu. Ipak, zbog kompleksnog i nerijetko kriticiziranog zdravstvenog sistema SAD-a, korona virus odnio je veliki broj žrtava. Gradski način života međutim znatno se promijenio jednako kao i u BiH, s obzirom na to da su sve države uvodile pojedine, manje ili više rigorozne mjere, kako bi spriječili širenje pandemije.

Gradski način života značajno se promijenio prije svega zbog ograničenog kretanja stanovništva, zabrana okupljanja, ali i posebnih preventivnih i dezinfekcionih mjera koje su uvodile gotovo sve države svijeta. Putovanje nije više bilo moguće u obimu u kojemu je ono postojalo prije pandemije COVID-19 zarazne bolesti, a društvene i kulturne manifestacije i događaji kao što su to koncerti, sportska takmičenja i slične aktivnosti, svedene su na minimum. Brojni festivali, takmičenja i manifestacije koje su se u svijetu održavale redovno decenijama, odlagane su ili potpuno zabranjene, a pojedine su se održavale bez prisustva publike i uz strogo poštivanje izrečenih preventivnih mjera. Iako je situacija sa korona virusom znatno lakša nego što je bila prije nekoliko mjeseci, život se i dalje ne odvija na način na koji se odvijao prije njegove pojave. Trenutačno je u čitavom svijetu fokus na imunizaciji, odnosno vakcinaciji stanovništva, iako su i o njoj mišljenja podijeljena, pa je pojedini rado prihvataju i priželjkuju, dok se ostali oštro njoj suprotstavljaju. Ostaje još da se vidi kakve će posljedice korona virusa i pandemije biti na svijet, a i na ova dva grada, čije je izučavanje bilo tema ovog završnog rada.

ZAKLJUČAK

Gradski način života može pomoći da se otkriju mnogobrojne informacije o gradu u kojem se on posmatra i istražuje, ali i njegovom stanovništvu, tradiciji, historiji i kulturi. Upravo u tom smislu, u ovom radu se kao značajan zaključak može prvo izvući upravo to da, gradski način života jedne društvene zajednice, ne može da se temeljno razmatra i spozna, sve dok se ne sagledaju i njegove značajne odrednice, i to prije svega historija, tradicija i kultura. Također, u radu se može vidjeti i kako religija i njena praksa, kao i same religiozne organizacije i utjecaj koje one imaju na društvo, značajno determiniraju gradski način života.

Vidjeli smo kako su i Sarajevo i St. Louis gradovi koji imaju bogatu historiju i kulturu koja ih čini prepoznatljivima. Iako svaki od ovih gradova imaju svoje specifičnosti, što je i razumljivo i u krajnosti opravdano ukoliko se u obzir uzme činjenica da se nalaze u potpuno različitim političkim sistemima i državno-pravnim uređenjima, oni su nastali na veoma sličan način. Kako je to kroz historiju uglavnom bio slučaj, i Sarajevo i St. Louis gradovi su koji su se osnovali i podigli na geografskim područjima koja su kao takva bila izuzetno povoljna za naseljavanje i urbanizaciju. Tako se i jedan i drugi grad nalaze na povoljnim geografskim lokacijama, a što je zanimljivo, oba se nalaze i u blizini rijeka.

Osnivanje i uspostavljanje grada Sarajeva i njegov kasniji razvoj, bilo je uslovljeno Osmanskom vlašću, koja je u to vrijeme u Bosni provodila svoju politiku, sa ciljem daljnjeg širenja Carstva u usponu. Sa druge strane, St. Louis je također grad koji su osnovali "stranci", jer su ga u pravilu podigli francuski trgovci koji su u novoj državi vidjeli mogućnost trgovačkog razvoja i bolje uslove života. Vidjeli smo, međutim, kako daljnji razvoj ovih gradova nije tekao jednakim tokom. Dok se St. Louis kao trgovački, a kasnije i industrijski centar države, razvijao konstantno i bez pretjeranih poteškoća, Sarajevo i njegov razvoj i urbanizacija, ovisili su od vlasti i sistema u kojem se ono kroz vrijeme nalazilo. Dakle, St. Louis je od svog osnivanja, pa sve do današnjeg dana, ostao samo dijelom SAD-a, dok je u Sarajevu i Bosni nekoliko puta za vrijeme historije došlo do promjene cjelokupnog režima, što je naravno značajno usporilo razvoj i urbanizaciju u ovim sredinama. I pored teških historijskih prilika, u Sarajevu gradski način života i navike su ostale utkane u svakog iskrenog stanovnika tog prelijepog orijentalnog, ali ipak modernog glavnog grada Bosne i Hercegovine. Grad Sarajevo primljen je i u Međunarodnu asocijaciju gradova nosilaca poruke mira (IAPMC, u New Heavenu- SAD, 2004. godine), kao 83. član porodice gradova iz cijelog svijeta.

Iako se Sarajevo i St. Louis mogu poistovijetiti i u pogledu multikulturalne i multinacionalne strukture stanovništva, prethodno iskazana razlika među ovim gradovima dolazi do izražaja i na ovom mjestu. Dakle, Sarajevo je kao grad svoju multinacionalnost, tradiciju i kulturu steklo zahvaljujući različitim vlastima koje su se kao okupatori našli u Bosni, dok je ovo pitanje multikulturalnosti u gradu St. Louis, proizašlo iz mnogobrojnih migracija koje su ovaj grad zatekle za vrijeme njegovog razvoja. St. Louis je u tom smislu bio jedna od idealnih lokacija za selidbe naroda iz gotovo svih dijelova svijeta, pa je zbog toga ubrzo postao i mjesto susreta raznolikosti, a u njemu su istovremeno živjeli ljudi različitih rasa, nacionalnosti i vjeroispovijesti.

Ove su multikulturalne i multinacionalne dimenzije posmatranih gradova, iako uglavnom pozitivne, imale i neke negativne aspekte. U tom smislu, nacionalnost i pitanje njegove odrednice u gradu Sarajevu, kao negativnu stranu imalo je ratne sukobe u periodu agresije na Bosnu i Hercegovinu, u periodu od 1991. do 1995. godine. St. Louis je također u svojoj historiji imao sukobe vezane za rasnu pripadnost stanovništva, u pogledu kojih su se vodili značajni protesti i demonstracije bijelaca sa jedne strane i afroamerikanaca sa druge. Ovakvi su sukobi naravno često rezultirali dramatičnim ishodima i posljedicama. Ono što je bitno naglasiti je to, da su oba grada uspjela prevladati nesuglasice u vezi sa navedenim pitanjima, pa tako danas, barem u formalnom smislu, u oba ova grada mješovito stanovništvo mirno živi svakodnevni život bez većih poteškoća.

COVID-19 je kao zarazna bolest značajno izmijenila živote skoro svih ljudi u državama širom svijeta. Tako je pojava ove bolesti utjecala i na svakodnevnicu a i na gradski način života oba ova grada, što je i opravdano ukoliko se u obzir uzme da su vlasti u svim državama u kojima se korona virus pojavio, uvođile oštre mjere u cilju suzbijanja virusa, ali i sprječavanja njegovog širenja. Oba grada pretrpjela su ogromne gubitke. Veliki broj stanovnika je umro od posljedica korona virusa, a ekonomija i privreda također su pretrpjele ogromnu štetu i nemjerljive gubitke. Ono što se moglo jasno primjetiti prilikom istraživanja ovog pitanja i njegove analize je to, da je, naravno, Amerika (i svi njeni gradovi, uključujući St. Louis) dosta lakše podnijela teret koji je sa sobom pandemija donijela.

LITERATURA

1. Ančić, M. (2004). Društvo, etnicitet i politika u Bosni i Hercegovini. Časopis za suvremenu povijest, god. 36, br. 1.
2. Bećirović, D., Hadžić, F. I Čavalić, A. (2020). The COVID-19 crisis: economic implications for Bosnia and Herzegovina. The Visio Journal, Vol. 5.
3. Bourgois, P. (2008). If You're Not Black You're White: A History of Ethnic Relations in St. Louis. City & Society.
4. Bugarski, R. (2003). Language and Ethnicity in Sarajevo: Some Recollections and Observations. SRAZ XLVII – XLVIII
5. Cheah, W. H., Karamehić-Muratović, A. I Matuso, H. (2013). Ethnic-Group Strenght Among Bosnian Refugees in St. Louis, Missouri, and Conformity Pressure. Journal of Immigrant & Refugee Studies, no. 11.
6. Cvitković, I. (2007). Natio vs. civitas: Hrvatski identitet u Bosni i Hercegovini. Sociologija, god. XLIX
7. Čamo, M. (2005). Kultura stanovanja u Sarajevu od njegovog nastanka do XiX vijeka. Udruženje građana Smerkand, Sarajevo.
8. Čamo, M. (2009). Razvoj gradskog načina života na prostoru Bosne i Hercegovine. Godišnjak Bošnjacke zajednice kulture "Preporod".
9. Čamo, M. (2012). Perspektive gradskog načina života u Bosni i Hercegovini. Godišnjak Bošnjacke zajednice kulture "Preporod".
10. Čamo, M. (2012). Urbana abeceda Bosne i Hercegovine. Sarajevo: autor.
11. Čamo, M. (2016). Sociologija urbaniteta. Sarajevo: autor
12. Čamo, M. (2018). Gradski način života u Bosni i Hercegovini. Sarajevo: autor.
13. Hume, S. (2015). Two decades of Bosnian place-making in St. Louis, Missouri. Journal of Cultural Geography, vol. 32, no. 1.
14. Kamberović, H. (1998). Iseljavanje Poljaka iz Bosne i Hercegovine 1946. godine. Časopis za suvremenu povijest, god. 30, br. 1.
15. Lindberg, C. A. (1998). The Spirit of St. Louis. Simon and Schuster.
16. Lojić-Duraković, S. (2019). Osvrt na: Omerović, E. S. (2017). ur., Historijski pogled na razvoj i položaj nacionalnih manjina u Sarajevu i Bosni i Hercegovini. Zbornik radova Sarajevo: Udruženje za modernu historiju. Osvrti, prikazi, recenzije, br. 3.

17. Lumpkins, C. L. (2006). Black East St. Louis: Politics and Economy in a Border City, 1860-1945. the Pennsylvania State University – The Graduate School: College of the Liberal Arts.
18. Nanić, S. (2018). Grad kao medij. In Media Res: časopis filozofije medija, god. 7, br. 2.
19. Pavčić, S. (2000). Bosna: migracije. Migracijske teme, god. 16, br. 4.
20. Pejanović, M., Domazet, A., Osmanković, J. i Sadiković, E. (2020). Sarajevo grad i regija u vremenu i prostoru. Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine. Posebna izdanja CLXXXIV
21. Rajčić, T. (2017). Problem uloge Kraljevine Srbije u Sarajevskom atentatu i izbijanju Prvog svjetskog rata. Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru, br. 59.
22. Sarić, S. (1999). Destruction of archival records in Bosnia and Herzegovina. Arhivski vjesnik, god. 42.
23. Schneiderman, H. S. (1990). Review of Christiano, K. J.: Religious Diversity and Social Change in American Cities, 1890-1906. Social Forces, vol. 69, no. 1.
24. Strecha, M. (1978). Prikaz: MUSTAFA IMAMOVIĆ, Pravni položaj i unutrašnji politički razvitak Bosne i Hercegovine od 1878, do 1914, Sarajevo 1976. Časopis za suvremenu povijest.
25. Williams, R. H. i Demerath, N. J. (1991). Religion and Political Process in an American City. American Sociology Review, vol. 56, no. 4.

Online izvori literature:

1. 2021 Demographics, Summary Data for County St. Louis, dostupno na: <https://www.thinkhealthstl.org/demographicdata>
2. A Brief History of St. Louis, dostupno na: <https://www.stlouis-mo.gov/visit-play/stlouis-history.cfm>
3. A Preservation Plan for St. Louis: Historic Contexts – Religious Life, dostupno na: <https://www.stlouis-mo.gov/government/departments/planning/cultural-resources/preservation-plan/part-i-religious-life.cfm>
4. Arhiva kategorije: BiH u Osmanskom carstvu, dostupno na: <https://secretsof.world/category/bih-u-osmanskom-carstvu/page/2/>
5. City Hall History, dostupno na: <https://www.stlouis-mo.gov/government/about/history-of-city-hall.cfm>

6. Demografska analiza Kantona Sarajevo po općinama u periodu 2013-2016, dostupno na: https://zpr.ks.gov.ba/sites/zpr.ks.gov.ba/files/demografska_analiza_ks_po_opcinama_03-16-finalno.pdf
7. Džaja, S. M. (1992). Konfesionalnost i nacionalnost Bosne i Hercegovine: Predmancipacijski period 1463-1804. Svjetlost, Sarajevo.
8. Experience the Rich Culture of Little Bosnia in St. Louis, dostupno na: <https://unewsonline.com/2020/11/experience-the-rich-culture-of-little-bosnia-in-st-louis/>
9. Godišnjica Austro-Ugarske aneksije BiH, dostupno na: <https://izdvojeno.ba/godisnjica-austro-ugarske-aneksije-bih-oni-su-nam-prvi-ukinuli-bosanski-jezik-a-onda-su-srbi-agrarnom-reformom-oteli-muslimansku-zemlju/>
10. Historija Gradske vijećnice Sarajevo, dostupno na: <https://www.vijecnica.ba/bs/category/2/historija>
11. History of St. Louis, Missouri, dostupno na: <https://www.u-s-history.com/pages/h2793.html>
12. Obnova državnosti Bosne kao marionetske tvorevine, dostupno na: <https://preporodbn.com/autonomija-bosne-u-osmanskom-carstvu-iii-dio/>
13. Osnovni podaci o gradu – Stanovništvo, dostupno na: <https://www.sarajevo.ba/bs/article/5822/stanovnistvo>
14. Pavčić, S. (2000). Bosna: migracije. Migracijske teme, god. 16, br. 4.
15. Religion in St. Louis, Missouri, dostupno na: https://www.bestplaces.net/religion/city/missouri/st._louis
16. Sevdah u Sarajevu, dostupno na: <https://sarajevo.travel/ba/tekst/sevdah-u-sarajevu/119>
17. Sarajevo kroz historiju, dostupno na: <http://www.sarajevo-tourism.com/sarajevo-kroz-historiju>
18. Sarajevo u periodu 1918-1945, dostupno na: <https://www.sarajevo.ba/hr/article/1221/sarajevo-u-periodu-1918-1945-godina>
19. Sarajevo: Civilizacijski uzor za Evropu, dostupno na: <https://www.aa.com.tr/ba/arhiva/sarajevo-civilizacijski-uzor-za-evropu/305850>
20. Sarajevski atentat, dostupno na: <https://historija.ba/d/15-sarajevski-atentat>
21. Siege of Sarajevo: War in the museum, dostupno na: <https://romanholiday.co.za/siege-of-sarajevo-war-in-the-museum/>
22. St. Louis city leaders giving update on COVID-19 efforts, dostupno na: <https://www.ksdk.com/article/news/health/coronavirus/st-louis-city-leaders-giving-update-on-covid-19-efforts/63-315fa80d-c482-4b10-8e9d-de064018a3be>

23. St. Louis' Great Divorce: A complete history of the city and county separation and attempts to get back together, dostupno na: <https://www.stlmag.com/news/politics/st-louis-great-divorce-history-city-county-split-attempt-to-get-back-together/>
24. St. Louis, demographic data, dostupno na: <https://www.neighborhoodscout.com/mo/st-louis/demographics>
25. St. Louis, Missouri, United states, dostupno na: <https://www.britannica.com/place/St.-Louis-Missouri>
26. Vijećnica (City Hall) – Treasure in Ashes, dostupno na: <https://furaj.ba/en/vijecnica-city-hall-treasure-in-ashes/>
27. XIV Zimske olimpijske igre, dostupno na: <https://sarajevo.travel/ba/tekst/xiv-zimske-olimpijske-igre/474>
28. Život u Sarajevu, dostupno na: <https://sa.ius.edu.ba/bs/zivot-u-sarajevu>

POPIS SLIKA

Slika 1 – Kartografski prikaz teritorije Bosne za vrijeme Osmanskog carstva

Slika 2 – Sarajevo u periodu vladavine Osmanskog carstva

Slika 3 – Kartografski prikaz Bosne u Austro-Ugarskoj monarhiji

Slika 4 – Likovni prikaz ubistva Franca Ferdinanda

Slika 5 – Otvaranje zimskih olimpijskih igara u Sarajevu 1984. godine

Slika 6 – Požar u Gradskoj vijećnici u Sarajevu 1992. godine

Slika 7 – Sarajevo pod opsadom

Slika 8 – Multikulturalno Sarajevo

Slika 9 – Gustina naseljenosti stanovnika po kvadratnom kilometru po općinama u Kantonu Sarajevo, u 2016. godini

Slika 10 – Prvi tramvaj u Sarajevu

Slika 11 – Sarajevo susret kultura

Slika 12 – Ulica Kazandžiluk u Sarajevu

Slika 13 – Muzej Svrzina kuća u Sarajevu

Slika 14 – Svakodnevnica u Sarajevu za vrijeme Osmanskog carstva

Slika 15 – Religijski objekti u Sarajevu

Slika 16 – St. Louis gradska Vijećnica i grad u izgradnji

Slika 17 – Kartografski prikaz St. Louis grada i okruga

Slika 18 – Pune ulice St. Louis-a 1904. godine

Slika 19 – Izgled St. Louis-a danas

Slika 20 – Grafički prikaz nacionalne i etničke pripadnosti stanovništva grada St. Louis

Slika 21 – Grafički prikaz rasne pripadnosti stanovništva okruga St. Louis

Slika 22 – Grafički prikaz starosne strukture stanovništva okruga St. Louis

Slika 23 – Grafički prikaz starosne strukture stanovništva grada St. Louis

Slika 24 – Replika Sebilja u St. Louis-u

Slika 25 – Poster za St. Louis Jazz Festival

Slika 26 – Grafički prikaz stanovništva u gradu St. Louis prema religijskim uvjerenjima

Slika 27 – Grafički prikaz smrtnih slučajeva korona virusa u St. Louis-u u periodu od 22. marta 2020. do 29. maja 2021. godine

POPIS TABELA

Tabela 1 – Broj stanovništva u Gradu Sarajevo i Kantonu Sarajevo po godinama

Tabela 2 – Površina i gustina naseljenosti po općinama

Tabela 3 – Starosna struktura stanovništva Grada Sarajeva i Kantona Sarajevo iz 2016. godine

UNIVERZITET U SARAJEVU

FAKULTET POLITIČKIH
NAUKA

FAKULTET
POLITIČKIH
NAUKA

Obrazac AR

Stranica 62 od 63

IZJAVA o autentičnosti radova

Naziv odsjeka i/ili katedre: SOCIOLOGIJA
Predmet: SOCIOLOGIJA URBANITETA

IZJAVA O AUTENTIČNOSTI RADOVA

Ime i prezime: Šerif Delić
Naslov rada: KOMPARACIJA GRADSKOG NAČINA ŽIVOTA SARAJEVO, BIH- SAINT LOUIS,SAD
Vrsta rada: Završni magistarski rad
Broj stranica: 61

Potvrđujem:

- da sam pročitao/la dokumente koji se odnose na plagijarizam, kako je to definirano Statutom Univerziteta u Sarajevu, Etičkim kodeksom Univerziteta u Sarajevu i pravilima studiranja koja se odnose na I i II ciklus studija, integrirani studijski program I i II ciklusa i III ciklus studija na Univerzitetu u Sarajevu, kao i uputama o plagijarizmu navedenim na web stranici Univerziteta u Sarajevu;
- da sam svjestan univerzitetskih disciplinskih pravila koja se tiču plagijarizma;
- da je rad koji predajem potpuno moj, samostalni rad, osim u dijelovima gdje je to naznačeno;
- da rad nije predat, u cjelini ili djelimično, za stjecanje zvanja na Univerzitetu u Sarajevu ili nekoj drugoj visokoškolskoj ustanovi;
- da sam jasno naznačio/la prisustvo citiranog ili parafraziranog materijala i da sam se referirao na sve izvore;
- da sam dosljedno naveo korištene i citirane izvore ili bibliografiju po nekom od preporučenih stilova citiranja, sa navođenjem potpune reference koja obuhvata potpuni bibliografski opis korištenog i citiranog izvora;
- da sam odgovarajuće naznačio svaku pomoć koju sam dobio pored pomoći mentorice i akademskih tutora/ica

Mjesto, datum

Potpis

_____

_____